

Tartışmalı İlmî Toplantı

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE DİNÎ DÜŞÜNCE VE DİNÎ UNSURLAR

18-19 EYLÜL 2026
CUMA-CUMARTESİ
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
NENEHATUN KÜLTÜR VE
GÖSTERİ MERKEZİ-ERZURUM

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE DİNÎ DÜŞÜNCE ve DİNÎ UNSURLAR

-TARTIŞMALI İLMÎ TOPLANTI-

PROGRAM - DAVETİYE

18-19 EYLÜL 2026
CUMA - CUMARTESİ

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
NENEHATUN KÜLTÜR VE GÖSTERİ MERKEZİ
ERZURUM

TOPLANTIYI TERTİPLEYEN KURUMLAR

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI (İSAV)

İskender Paşa Mah. Kâmil Paşa Sokak, No: 5

Kıztaşı, Fatih-34080/İstanbul

e-posta: isav@isavvakfi.org • <http://www.isavvakfi.org>

Telefon: 90 212 523 54 57

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Üniversite Mahallesi Seyfettin Özege Sokak, 3/2

25240 Yakutiye/Erzurum

<https://birimler.atauni.edu.tr/ilahiyat-fakultesi>

e-posta: erilfak@atauni.edu.tr

Telefon: 90 442 231 1909

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 25240 Yakutiye/Erzurum

<https://atauni.edu.tr/edebiyat-fakultesi>

e-posta: edebiyatfak@atauni.edu.tr

Telefon: 90 442 231 8001

İZMİR DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Adnan Süvari Mah. 108/2 Sok. No:20 35140 Karabağlar/İzmir

<https://ilahiyat.deu.edu.tr/tr> • e-posta: ilahiyat@deu.edu.tr

Telefon: 90 232 285 33 82

ERZURUM BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Muratpaşa Mahallesi Merkezi Yönetim Cad. No: 2, 25100 Erzurum

<https://www.izmir.bel.tr>

e-posta: erzurumbuyuksehirbelediyesi@hs01.kep.tr

Telefon: 90 442 344 10 00

ORGANİZATÖR

Prof. Dr. Muhammet Hanefi PALABİYİK

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

05333950577

hanefim@deu.edu.tr

SEKRETERYA

Dr. İsmail KURT, Seyit Ali TÜZ

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı

Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Merve AKDEMİR- Büşra SEÇEN

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TERTİP HEYETİ

Prof. Dr. Reyhan KELEŞ

Atatürk Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı

Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı

Prof. Dr. Muhammet Hanefi PALABIYIK

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Ergün ENGİN

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı

İSAV

Prof. Dr. Salih TUĞ

Prof. Dr. Mahmut KAYA

Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Feyzullah KIYIKLIK

İsmail BACACI

Burhaneddin TANYERİ

Ahmet YILDIZ

Muhterem Efendim,

Kuruluşundan bu yana değişik konularda millî ve milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar tertipleyen, sunulan tebliğ ve müzakereleri kitap halinde yayınlayarak toplumumuzun istifadesine sunan vakfımızın İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi ve Erzurum Aratürk Üniversitesi İlahiyat Fakülteleriyle müştereken tertiplemiş olduğu

**Âşıklık Geleneğinde
Dinî Düşünce ve Dinî Unsurlar**

konulu tartışmalı ilmî toplantımıza huzurlarınızla şeref vermenizi arz ve rica ederiz.

Prof. Dr. Salih TUĞ
İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
Mütevelli Heyet Başkanı

**Prof. Dr.
Muhammed KIZILGEÇİT**
Atatürk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

**Prof. Dr.
Muhammet Hanefi PALABIYIK**
Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

18 Eylül 2026 Cuma

AÇILIŞ OTURUMU

09.30 – 10.15

Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı

Kur’ân-ı Kerîm Tilâveti

Doç. Dr. Ali YILMAZ

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
(Sempozyum Koordinatörü)

Prof. Dr. Muammer ERBAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Mahmut KAYA

İSAV Mütevelli Heyet Üyesi

Prof. Dr. Ahmet HACİMÜFTÜOĞLU

Atatürk Üniversitesi Rektörü

Mehmet SEKMEN

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı

Aydın BARUŞ

Erzurum Valisi

ARA (Çay) 10.15 - 10.30

18 Eylül 2026 Cuma

I. DEDE KORKUT OTURUMU

10.30 – 11.30

Başkan: Prof. Dr. Ahmet HACİMÜFTÜOĞLU

“Âşıklık Geleneği ve Türk-İslam Düşüncesindeki Yeri”

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

**“Hâbnâmeler ve Mustafa Nâzım Erzurumî’nin
Rüyada Terakki’sinde Gelecek Tasavvuru”**

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

“Sümmanî Babanın Şiirlerini Tasavvufî Bir Okuma Mümkün mü?”

Prof. Dr. Ekrem DEMİRLİ

MÜZAKERE - 11.30 – 12.00

CUMA NAMAZI ve YEMEK ARASI - 12.00 – 13.30

II. HOCA AHMET YESEVÎ OTURUMU

13.30 – 14.30

Başkan: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

“Âşıkların Tarikat Çevreleri ile Münasebetleri: Nisbet mi İntisab mı?”

Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU

“Levh-i Mahfuz Peşinde Âşık Şiirinde Mazmun Arayışı”

Prof. Dr. Abdülkadir DAĞLAR

**“Âşıklık Geleneğinin Tanımlanmasında
Kavramsal Tesmiye ve Tavırlar: Ozan, Âşık ve Hak Âşığı”**

Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI - Merve AKDEMİR

MÜZAKERE - 14.30 – 14.45

ARA (Çay) 14.45 - 15.00

18 Eylül 2026 Cuma

III. HACI BEKTAŞ VELİ OTURUMU

15.00 – 16.00

Başkan: Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU

“Azerbaycanlı Âşık Miskin Abdal’ın Tasavvuf Anlayışı”

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

“Âşıklık Geleneğinde Fütüvvet ve Melâmet”

Prof. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

“Son Asırda Erzurum’da Yetişmiş Âşıkların Şiirlerinde
Şeriat ve Tarikat Kavramları”

Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

MÜZAKERE - 16.00 – 16.15

ARA (Çay) 16.15 - 16.30

IV. YUNUS EMRE OTURUMU

16.30 – 17.30

Başkan: Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

“Âşık Davut Sulârî’nin Türkülerinde Tasavvufî Unsurlar”

Prof. Dr. Halil BALTACI

“Ümmiyetten Hikmete: Âşıklık Geleneğinde İlm-i Ledün”

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

“Bayburt Havzası Âşıklık Geleneğinde Tasavvufî Söylem:
Tarikat Kültürünün Edebî ve Dinî Yansımaları”

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

MÜZAKERE - 17.30 – 17.45

ARA (Çay) 17.45 - 18.00

18 Eylül 2026 Cuma

V. KARACAOĞLAN OTURUMU

18.00 – 19.00

Başkan: Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN

“Âşık Dertli’nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Düşünce”

Prof. Dr. Recep TEK

“La-mekândan Mekâna:

Erzurumlu Emrah’ın Şiirlerinde Mekânlararası Yolculuk”

Prof. Dr. Abdülkadir ERKAL

**“Gürcistan Borçalı Âşıklarından Aslan Kosalı’nın Şiirlerinde
Dinî ve Tasavvufî Unsurlar”**

Doç. Dr. Hamza KOLUKISA

MÜZAKERE - 19.00 – 19.15

YEMEK ve SERBEST ZAMAN

SAZIN TELİNDEN ÂŞIK DİLİNDEN

SÖZ/EZGİ HAFIZASI

ÂŞIKLAR GECESİ

21.00 – 22.30

— 19 Eylül 2026 Cumartesi —

VI. BAYBURTLU ZİHNİ OTURUMU

09.00 – 10.00

Başkan: Prof. Dr. Zeki İŞCAN

“Sefil Selimî’de Ehl-i Beyt Sevgisi”

Prof. Dr. Alim YILDIZ

“Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet’in Dilinden Yaratılışın Sırrı”

Prof. Dr. Aynur KOÇAK

**“Alevî-Bektaşî Edebiyatında Nübüvvet ve Velâyet:
Zâkir Meydanda Zikriyle Neyi Tezekkür Eder?”**

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN

MÜZAKERE - 10.00 – 10.15

ARA (Çay) 10.15 – 10.30

VII. EVEREKLİ SEYRANİ OTURUMU

10.30 – 11.30

Başkan: Prof. Dr. Reyhan KELEŞ

**“Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi’nin Şiirlerinde
Dinî ve Tasavvufî Unsurlar”**

Prof. Dr. Metin EKİCİ

“Âşıklık Geleneğinde Kadın Âşıklar ve Şiirlerindeki Dinî Unsurlar”

Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN - Büşra SEÇEN

“Âşıklık Geleneğinde Göz-Gönül İlişisine Tasavvufî Açıdan Bakmak”

Prof. Dr. İbrahim BAZ

MÜZAKERE - 11.30 – 11.45

ÖĞLE ARASI - 11.45 – 13.00

— 19 Eylül 2026 Cumartesi —

VIII. ÂŞIK RUHSATÎ OTURUMU

13.00 – 14.00

Başkan: Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

“Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Feryadî’nin Şiirlerinde
Dinî ve Tasavvufî Unsurlar”

Doç. Dr. Fazıl ÖZDAMAR

“Ozan Arif Şirin’de Dinî Düşünce”

Doç. Dr. Erhan ÇARPRAZ

“Seyranî’de Dinî Düşünce”

Doç. Dr. Erol AKSOY

MÜZAKERE - 14.00 – 14.15

ARA (Çay) 14.15 – 14.30

IX. ÂŞIK ŞENLİK OTURUMU

14.30 – 15.30

Başkan: Prof. Dr. Ali EROĞLU

“Âşıklık Geleneğinde Şiir ve Mârifet İlişkisi: Erzurum Örneği”

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

“Âşık Edebiyatında Esmâ-yı Hüsnâ Şiirleri”

Dr. Doğan KAYA

“Âşık Edebiyatında Peygamberler ve Hz. Peygamber”

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK - Dr. Öğr. Üyesi Talha ÖZDEMİR

“Yusufelili Huzuri’nin Şiirlerinde Din ve Tasavvuf”

Dr. Öğr. Üyesi Gürol PEHLİVAN

MÜZAKERE - 15.30 – 15.45

ARA (Çay) 15.45 - 16.00

— 19 Eylül 2026 Cumartesi —

X. ÂŞIK SÜMMANÎ OTURUMU

16.00 – 17.00

Başkan: Prof. Dr. Faiz KALIN

“Âşık Mevlüt İhsanî’nin Türkülerinde Kur’an ve Kur’anî Kavramlar”

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

“Âşık Veysel’in Şiirlerinde Kur’ân’a Yapılan Telmihler”

Prof. Dr. Emrah DİNDİ

“Âşıklık Geleneğinde Âyet ve Hadis İktibasları”

Dr. Öğr. Üyesi Hamit DEMİR

MÜZAKERE - 17.00 – 17.15

ARA (Çay) 17.15 – 17.30

XI. OTURUM

17.30 – 18.10

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK
(Oturum Başkanı)

Prof. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

Prof. Dr. Alim YILDIZ

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Prof. Dr. Metin EKİCİ

YEMEK ve SERBEST ZAMAN

20 Eylül 2026 Pazar

TORTUM ŞELALESİ GEZİSİ

10.00 – 16.00

KATILIMCILAR

Protokol

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK, Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. (Semp. Koordinatörü)

Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Muammer ERBAŞ, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Mahmut KAYA, İSAV Mütevelli Heyet Üyesi

Prof. Dr. Ahmet HACİMÜFTÜOĞLU, Atatürk Üniversitesi Rektörü

Mehmet SEKMEN, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Başkanı

Aydın BARUŞ, Erzurum Valisi

Doç. Dr. Ali YILMAZ, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Kur'an Tilaveti)

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Ali EROĞLU, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Faiz KALIN, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Reyhan KELEŞ, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Zeki İŞCAN, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tebliğ Sunumları

Prof. Dr. Abdurrahim ALKIŞ, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Abdülkadir DAĞLAR, Bolu Abant İzzet Baysal Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Abdülkadir ERKAL, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Alim YILDIZ, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

- Prof. Dr. Aynur KOÇAK**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Ekrem DEMİRLİ**, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Emrah DİNDİ**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Halil BALTACI**, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. İbrahim BAZ**, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA**, Ankara Sosyal Bilimler Üniv. İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Metin EKİCİ**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü
- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Recep TEK**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK**, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ**, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN**, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Erhan ÇARPAZ**, Bolu Abant İzzet Baysal Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Erol AKSOY**, Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Doç. Dr. Fazıl ÖZDAMAR**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü
- Doç. Dr. Hamza KOLUKISA**, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
- Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğr. Üyesi Gürol PEHLİVAN**, Manisa Celal Bayar Üniv. İnsan ve Toplum Bil. Fak.
- Dr. Öğr. Üyesi, Hamit DEMİR**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğr. Üyesi, Talha ÖZDEMİR**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Dr. Doğan KAYA**, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Büşra SEÇEN**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Merve AKDEMİR**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEBLİĞ ÖZETLERİ

Âşıklık Geleneğinde Fütüvvet ve Melâmet

Prof. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tasavvuf düşünce ve anlayışının iki temel ıstılâhı olan “fütüvvet” ve “melâmet” âşıklık geleneğinde ozanların hayatlarını ve şiirlerini şekillendiren önemli ıstılâhlar arasında yer alır. Fütüvvet ve melâmet anlayışı, âşığın hem sosyal ilişkilerinde dürüst kalmalarını hem de rûhânî olarak riyâdan uzak, olgunluk dolu bir duruş sergilemesini sağlamıştır. “Yiğitlik, mertlik ve cömertlik” anlamına gelen fütüvvet, bir değerler bütünü olarak âşığa güçlü şahsiyet kazandıran bir anlayış olmuştur. Fütüvvet ve melâmet ehli olan ozanlar, dünyevî çıkarları, şöhreti, zâhirperestliği, riyâyı reddetmişler, kazançlarını paylaşmayı esas almışlar ve haksızlığa karşı durma faziletini gösterebilmişlerdir. Bu çalışmamızda Âşık Sümmânî, Erzurumlu Emrâh, Âşık Cemâl Hoca, Âşık Ruhsatî, Âşık Şem’î, Âşık Seyrânî, Tokatlı Nûrî gibi âşıkların sözlerinden yola çıkarak onların fütüvvet ve melâmet anlayışlarını ele alacağız.

Levh-i Mahfuz Peşinde Âşık Şiirinde Mazmun Arayışı

Prof. Dr. Abdülkadir DAĞLAR

BAİBÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

Sözün ve şiirin kaynağı meselesi, edebiyatın en kadim poetik tefekkür alanlarından biridir. Türk edebiyatında divan edebiyatı, tekke-tasavvuf edebiyatı ve âşık edebiyatı gelenekleri ile beraber bu edebî geleneklerle aynı köklü damardan beslenen yeni edebî muhitlerin müşterek alanı olarak teşekkül eden “Törelî Türk Edebiyatı” dairesinin söztöresine –poetikasına– göre, şair ve âşık, şiirinin ilhamını “Levh-i Mahfuz”dan alır. Bu söztöreye göre, sözün ve şiirin Levh-i Mahfuz’daki prototip hâline ise “mazmun” denir.

Törelî Türk edebiyatı dairesinde ‘arş-şer’-şîr kelimeleri arasında kurulmuş olan iştikak alâkası şiiri de Arş’la ilişkilendirir ki, buna göre Arş ile kastedilen şeyin, bilhassa tasavvuf kozmogonisinde, Arş’ın hemen altında ve Kürsî’nin üstünde yer alan Levh-i Mahfuz olduğu anlaşılır. Bu telakki nazarında, sözün –kelâmın– kaynağı, “mazmunlar âlemi” de tabir edilebilecek olan Levh-i Mahfuz ise, yazının da kaynağı yine aynı evrendeki ezeli “Kalem”dir. O Kalem’in Levh-i Mahfuz’a yazıp çizdiği şiir mazmunları, bedîi ve estetik mecradan ilham ile gönderilerek şair ve âşığın gönül levhasına ilka olunur, yerleştirilir; şair ve âşık, kendi söyleyiş kudret ve kabiliyeti-ne göre bu mazmun tözlerini şiir sözlerine dönüştürür.

Gerek divan şiirinde ve gerekse tekke-tasavvuf şiirinde olduğu gibi, âşık şiirinde de şairler “levh ü kalem” ve “kudret kalemi” gibi terkiplerle bu hakikata ima ve işarette bulunmuşlar, müşterek edebî şuuraltıdaki bu kabulü dile getirmişlerdir. Bu, esasında âşıkların ezeli-ebedi “mazmun arayışı”dır; bütün törelî şairler ve bütün âşıklar, kavuşması muhal ve muhayyel bir “güzel” olarak kabul ettikleri mazmunun peşinde bir ömür tüketmişlerdir.

Bu tebliğ vesilesi ile, âşık şiiri geleneğinin kalem şairlerinden ve usta âşıklarından örnekler ışığında birer söztöre unsuru sayılan levh-mazmun-şiir, kalem-töz-söz, güzel-şair-âşık ilişkilerine temas edilecek, dolayısıyla da “âşık şiirinin hakikat alanı” meselesi ele alınmış olacaktır.

Lâ-Mekândan Mekâna: Erzurumlu Emrah’ın Şiirlerinde Mekanlararası Bir Yolculuk

Prof. Dr. Abdulkadir ERKAL

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Mekân, yaşanılan yer, ve oluşun gerçekleştiği fiziksel çevredir. Aslında yer ve çevre olmanın ötesinde psikolojik, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamları da içerir. Özetle mekân, insani olan bütün eylemlerin gerçekleşme ortamıdır. ‘Kevn’ sözcüğünün karşılığı olan mekân varlık, oluş, sınırsızlık ve süreklilik, belli şekle girmek gibi anlamlara gelmektedir.

Zaman içerisinde dünyadaki değişiklikler mekân üzerine yeni yorumlarda bakış açısının değişimine de zemin hazırlamıştır. Buna göre mekân, insanın algısı, insan ile nesneler arası ya da nesnelerin birbirleriyle ilişkileri açısından ele alınarak bu ilişkiler içinde zamana bağlı olan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu ilişki içinde mekân bir nesne olarak değil insana anlama ufku açan bir alan olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında mekân kavramı içinde soyut ile somut arasında sürekli bir gidiş-geliş çeşitliliği bulunmaktadır. Edebi metinlerde mekânların algılanışı ve mekânların, kişilerin iç özelliklerini yansıtmaları, olgusal düzlemde sürekli devinim halindedir. Bir mekânın algılanışı aynı kişi için bile zıt yönlerde seyrir eder. Belirli bir süre zarfında labirent olan bir mekân başka bir zaman diliminde açık mekâna dönüşebilmektedir.

Mekân dinamik ve çok boyutlu yapısıyla insan doğasını andırmaktadır. Dolayısıyla insan yaşamını sürdürebilmesi için tasarlanan mekân, insanın içinde bulunduğu sosyo-kültürel atmosfere ait öğelerden bağımsız olamaz. Mutlak mekân aynı zamanda ve özellikle ölümün de mekânıdır. Aşağı yukarı her yerde, bütün toplumlarda mutlak mekân, tehditlerle, cezalandırmalarla, hep hissedilen duygularla, zihne değil bedenlere hitap eden anlamla yüklüdür. Bu mekân tasarlanan değil yaşanan mekândır.

Türk tasavvuf edebiyatında üzerinde yaşanan mekan, mutlak mekandan ziyade üzerinde yaşanılması zorunlu olan geçici bir mekan olarak algılanmaktadır. Bu sebebple de dünya bir geçiş mekânı olarak görülmektedir. Bir mutasavvıf şair olarak Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde de bu tasavvuf bakış açısıyla ifade tarzı hakimdir.

Bu çalışmada Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinden hareketle tasavvufî literatürde mekanlar arası soyut geçiş ele alınacaktır.

Bayburt Havzası Aşıklık Geleneğinde Tasavvufî Söylem: Tarikat Kültürünün Edebi ve Dinî Yansımaları

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bayburt havzası, köklü tekke, zaviye ve medrese kültürü sayesinde, sözlü edebiyatın en dinamik damarı olan aşıklık geleneğini dini-tasavvufi bir kimlikle teçhiz etmiştir. Bu bağlamda havzada icra edilen aşıklık geleneği, bir eğlence unsuru olmanın ötesine geçerek, tekke adabıyla beslenen ve halk muhayyilesine tasavvufi hakikatleri taşıyan bir köprü konumundadır. Bölgedeki aşıklar, medrese ve tarikat çevreleriyle kurdukları bağlar neticesinde edebi mirası dini-ahlaki bir muhtevayla yoğurmuşlardır. Bölgedeki bu dini-tasavvufi referanslı edebi birikimin somut tezahürlerini görmek için geleneğin taşıyıcısı olan şahsiyetlerin bilinmesine bağlıdır. Bu çalışma, Bayburt havzasında yetişmiş ve etkileri günümüze kadar ulaşmış olan önde gelen halk aşıklarının şiirlerindeki tasavvufi söylemi ve tarikat kültürünün edebi-dini yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sınırlarını, bu aşıkların Latin harfleriyle yayımlanmış divanları, şiir derlemeleri ve sözlü kültürden basılı eserlere aktarılan Türkçe metinleri oluşturmaktadır.

Araştırmada örneklem olarak, havzanın edebi ve irfani hafızasını şekillendiren en güçlü temsilcilerden Aşık Celâlî (1852-1915), Aşık Hicranî (1907-1971) ve Aşık Burhânî (1928-1983) seçilmiştir. Metin odaklı nitel analiz yöntemiyle yapılan tahlillerde, aşıkların intisap ettikleri tarikatların hususiyetlerini halk şiiri formları içerisinde nasıl dile getirdikleri tespit edilecektir. Şiirlerde sıklıkla işlenen mürşid-i kâmil tasavvuru, dervişlik adabı, zikir meclislerinin cezbesi, seyr u sülûk basamakları ve ehl-i beyt sevgisi gibi temalar, tarikat kültürünün halk muhayyilesindeki yansımaları olarak ele alınmıştır. Netice itibarıyla çalışma, geç Osmanlı döneminden Cumhuriyet sonrasına uzanan süreçte Bayburt aşıklarının, tarikat irfanını ve dini-ahlaki değerleri Türkçe şiirleri vasıtasıyla sözlü ve yazılı hafızada nasıl diri tuttuklarını mukayeseli bir biçimde ortaya koymaktadır.

Alevi Bektaşî Edebiyatında Nübüvvet ve Velayet: Zakir Meydanda Zikriyle Neyi Tezekkür Eder?

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Fakültesi

Bu çalışma, Türkistan, Horasan, Azerbaycan, Rum ve Rumeli hattında faaliyet yürütmüş erenlerin Nübüvvet hakkında görüşlerini ele almaktadır. Nübüvvet konusu özel olarak Devriye adı verilen eserlerde aktarılmakta ve isimleri sayılan nebilerin hayat hikayeleri kafiye olarak şiirle aktarılmaktadır. Nübüvvet, kamuya açıktır ve haberi taşıyan nebi haberi duyurmakla görevlidir. Bundan dolayı da Nübüvvetin bilgisi Şeriat ve Tarikatla aktarılırken kamuya açık ve kamuoyu tarafından erişme imkanı sunmaktadır. İkinci olarak Velayet başlığı altında gayip erenleri ve Hızır aktarılmaktadır. Bu kadrodan dolayı da kamuya açık bilgi takdim edilmemekte ve kamuoyunun erişimi de zordur. Bunun için Velayet, Marifet ve Hakikat kapısında yer almak üzerine inşa edilmektedir. Velayete ilişkin bilgi ve aktarım da yine Nübüvvet ile takdim edilmektedir. Sonuç olarak Alevi Bektaşî edebiyatında Nübüvvet konusu, Velayetle birlikte değerlendirilmekte ve Devriye adlı şiir türüyle anlatılmaktadır.

Âşıklık Geleneği ve Türk İslâm Düşüncesindeki Yeri

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Âşıklık geleneği, Türk kültür tarihinin en köklü, en canlı ve en kuşatıcı ifade biçimlerinden biridir. Ozan, bahşi ve âşık çizgisinde gelişen bu gelenek, Türk milletinin dilini, inancını, tarihini, töresini, estetik zevkini ve dünya görüşünü nesilden nesle aktaran güçlü bir kültür kurumudur. Türklerin yaşadığı geniş coğrafyada farklı adlar, çalgılar ve icra biçimleriyle varlık gösteren âşıklık geleneği, bugün de canlılığını koruyan önemli bir millî hafıza alanıdır.

Türk İslâm düşüncesi açısından âşıklık geleneğinin en belirgin yönü, insanı merkeze alan ahlâkî ve irfanî söylemidir. Âşıklar, şiirlerinde ve hikâyelerinde Allah inancı, kader, nefis terbiyesi, hakikat arayışı, gönül yapma, adalet, merhamet, hoşgörü ve kardeşlik gibi temel değerleri işlemişlerdir. Bu yönüyle âşıklık, toplumun manevî eğitimini üstlenen sözlü bir irfan mektebidir. Yunus Emre’de belirginleşen gönül merkezli din ve insan anlayışı, âşıkların söyleminde mezhep, zümre ve bölge ayrılıklarını aşan bir birlik fikrine dönüşmüştür. Âşıkların dünyasında din, çatışmanın değil; barışın, edebî, ahlâkın ve insanî kemalin kaynağıdır.

Âşıklık geleneği, Türk dilinin korunması ve yaşatılması bakımından da büyük önem taşımaktadır. Âşıklar, eserlerini halkın konuştuğu Türkçe ile meydana getirmiş; köy köy, oba oba dolaşarak Türkçenin canlılığını sürdürmesine katkı sağlamışlardır. Özellikle yazılı kültür, eğitim ve yayın imkânlarının sınırlı olduğu dönemlerde ve coğrafyalarda âşıklar, Türkçenin taşıyıcısı ve koruyucusu olmuşlardır. Bu yönüyle gelenek, Türk kimliğinin devamlılığında vazgeçilmez bir işleve sahiptir.

Edebiyat ve musiki açısından da âşıklık geleneği, Türk kültürünün temel kaynaklarından biridir. Dede Korkut’tan Köroğlu’na, Kerem ile Aslı’dan halk hikâyelerine uzanan birçok anlatı, âşıkların hafızası ve icrası sayesinde günümüze ulaşmıştır. Nazım şekilleri, makamlar, âşık havaları ve hikâye tasnifleri; saz, kopuz, çöğür, dutar, kemençe ve benzeri çalgılarla birleşerek Türk sanat ve müzik kültürünün millî karakterini yansıtmıştır.

Sonuç olarak âşıklık geleneği, Türk İslâm düşüncesinde dil, din, ahlâk, sanat ve millî kimliği bir araya getiren bütüncül bir kültür mirasıdır. Âşık; halkın sözcüsü, hafızası, eğiticisi ve gönül mimarıdır. Bu nedenle âşıklık geleneğinin incelenmesi, Türk milletinin tarihi, kültürel ve manevî varlığının anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Sefil Selimî’de Ehl-i Beyt Sevgisi

Prof. Dr. Alim YILDIZ

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

20. Yüzyıl halk şiirinin Sivas coğrafyasında yetişmiş en güçlü seslerinden biri olan Sefil Selimî (Ahmet Günbulut), şiirlerinde geleneksel halk tasavvufunu, toplumsal barış idrakini ve derin bir Ehl-i Beyt muhabbetini harmanlamıştır. Onun şiir dünyası; mezhebi ve meşrebi ne olursa olsun insanı “insan” olduğu için kucaklayan, fıtrattaki ikilikleri silmeye çalışan bir yapıya sahiptir. Âşığın kelimasında Ehl-i Beyt sevgisi, kuru bir aidiyet davası değil; canı canana teslim etme, nefsani yüklerden arınma ve hakikat meydana kurban olma bilincidir.

Şair için Ehl-i Beyt’e giden yol, Kur’an-ı Kerim’den ve pir kâmilliğinden bağımsız değildir. O, inancını açıkça ilan ederken hakiki yârinin kim olduğunu net bir üslupla ortaya koyar:

Sefil Selimî’yi dar bir kalıba sıkıştırmak imkânsızdır. O, Hz. Ali’yi sevmenin faturasını ödeyen ama bu sevgiden asla taviz vermeyen bir derviş karakteridir. “Alici Diye” şiirinde, bu sevginin kaynağının bizzat Hz. Muhammed (sav) olduğunu belirtir.

“Muhammet severdi, o yüzden sevdim
Dışladılar beni Ali’ci diye
Ancak bin yönünden birini övdüm
Taşladılar beni Ali’ci diye”

Ehl-i Beyt mektebinin en büyük öğretisi, nefsani olan “ikilik” duygusunu yıkıp “birlik” deryasına ulaşmaktır. Selimî, “Kurtul” şiirinde beynindeki ve gönlündeki yükleri döktüğünü anlatırken, asıl düşmanın insanın kendi nefsinde olduğunu hatırlatır.

Bu ikilik yıkıldığında ortaya çıkan manzara, “Meftunuyum Can” ve “İnsan İnsan” şiirlerinde vücut bulan evrensel insan sevgisidir. Ehl-i Beyt’in asil ahlakı şaire ırk, renk ve mezhep ayrımını tamamen unutturmuştur.

Nihayetinde Sefil Selimî’nin şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisi; bağnazlığa karşı bir kalkan, toplumsal ayrışmalara karşı bir birlik mayası ve insanı hürriyetine kavuşturan manevi bir iksirdir. Onun yolu Hz. Muhammed’in, Hz. Ali’nin ve İmam Hüseyin’in açtığı hakikat ve fedakârlık yoludur.

Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet'in Diliyle Yaratılışın Sırrı

Prof. Dr. Aynur KOÇAK

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

İnsan, tarih boyunca çevresinde gerçekleşen olayların kökenini, gelişimini ve nihai amacını sorgulama eğiliminde olmuştur. En eski topluluklardan itibaren, neredeyse tüm inanç sistemlerinde evrenin ve insanlığın nasıl ortaya çıktığına dair, bir açıklama arayışı bulunur. Kozmogoniye dair bu anlatılar, sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarıldıkları için, bulundukları toplumun coğrafi çevresinden, kültürel değerlerinden ve dünya tasavvurundan derin biçimde etkilenmişlerdir. Bu nedenle her toplumun yaratılış mitleri hem ortak insanlık deneyimini hem de yerel kültürel özgünlüğü yansıtan anlatılar hâline gelmiştir. Alevi-Bektaşî inanç sistemi içinde ruhun varlığı ve ebedi seyri önem taşıyan konulardır. Bu konular, Alevi kozmolojisinin ve insan-ı kâmil idealinin temel bileşenleri olarak dikkat çeker. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür geleneğinde özgün bir konuma sahip olan Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet “7 Ulu Ozan” arasında sayılır. Bu ozanlar, geleneğin edebî boyutunu oluşturan şiirlerinde varlığın özü ve insanın kozmik konumunu işlemişler. Şiirlerinde yaratılışın sırrına ve kozmogoniye bakışlarında da çok belirgin ortak kökler dikkat çekmektedir. Her iki sanatçı, aynı inanç dünyasından beslendiği için yaratılışın özünde tamamen ortaktırlar. Şiirlerde evrenin yaratılışından önce var olan ilk şey “Kandildeki Nur”dur ve bu nurun Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin ayrılmaz bütünlüğünü temsil ettiğinden söz edilmektedir. Yaratılış, bu kutsal ışığın saçılmasıdır. İki ozan da insanın bu dünyaya gelmeden önce kozmik bir yolculuktan geçtiğini yani ruhun Hakk’tan gelip tekrar Hakk’a döneceğini savunmakta ve yaratılan her şeyde Hakk’ın tecellisi mevcut olduğunu dile getirmektedir. Ancak sanatçıların konuyu işleyiş biçimlerinde, üsluplarında ve odak noktalarında ise farklılıklar görülmektedir. Pir Sultan, yaratılış kronolojisi doğrudan doğruya Hz. Ali’nin metafizik gücüyle başlar ve biter. Sanatçı, yaratılışı anlatırken son derece coşkulu, mistik ve lirik bir dil kullanır. O, adeta o yaratılış deryasının içinde bizzat kaybolduğunu haykırır. Kul Himmet’te ise şahıslardan ziyade “Kırklar” yani o ilk kutsal kolektif meclis ön plandadır. Kul Himmet, yara-

tılıştaki “birlik” duygusunu o meclisin ortak bilincine dayandırır. Sanatçı, yaratılışın sırrını Aleviliğin yol-erkan kurallarına, ceme ve mürşit-talip ilişkisine bağlar ve kozmik yaratılış anını yeryüzündeki Cem ibadetinin meşruiyet zemini olarak okur. Kul Himmet ise bir parça daha didaktiktir (öğretici). Bir mürşit edasıyla talibe yaratılışın evrelerini, Dört Kapı Kırk Makam’ı öğretmeye çalışır.

Âşıklık Geleneğinde Kadın Âşıklar ve Şiirlerindeki Dinî Unsurlar

Prof. Dr. A. Hilal KALKANDELEN

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Büşra SEÇEN

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk halk edebiyatının önemli temsil alanlarından biri olan âşık tarzı şiir geleneği, tarih boyunca büyük ölçüde erkek icracılar tarafından temsil edilmiş ve bu gelenek içerisinde kadın âşıklar yeterince görünür olamamıştır. Nitekim âşıklık geleneği üzerine yapılan araştırmalar ile âşıkların hayat hikâyelerine yer veren tezkire, antoloji ve biyografik çalışmalarda kadın âşıklara ya hiç yer verilmediği ya da sınırlı sayıda kadın âşığın adının zikredildiği görülmektedir. Bu durum, âşıklık geleneğinin erkek egemen bir yapıda teşekkül etmesinin yanı sıra, “âşık” denildiğinde öncelikle erkek sanatçıların akla gelmesine de zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte özellikle son yüzyıllarda kadınların eğitim, kültür ve sanat hayatında daha görünür hâle gelmeleri, toplumsal hayata daha aktif katılım sağlamaları ve geleneksel üretim alanlarında söz sahibi olmaları neticesinde kadın âşıkların sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. Böylece kadınlar, uzun yıllar erkeklerin hâkimiyetinde gelişen âşıklık geleneği içerisinde kendilerine daha geniş bir yer edinmeye başlamışlardır.

Bu çalışmada, Türk edebiyatı sahasında tespit edilebilen kadın âşıklar ele alınarak öncelikle kadın âşıkların isimlerinin ve sayılarının mümkün olduğunca ortaya konulması amaçlanmıştır. Ardından kadın âşıkların şiirleri dinî unsurlar bakımından incelen-

miş; inanç, ibadet, ahiret ve ahlâk ekseninde şekillenen dinî muhtevanın kadın âşıkların şiirlerine nasıl yansıdığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece hem âşıklık geleneğinde kadınların yeri ve görünürlüğüne katkı sağlamak hem de kadın âşıkların dinî duyarlılıklarını şiirleri üzerinden ortaya koymak hedeflenmiştir.

Halk Âşıklarının Tarikat Çevreleri ile Münasebetleri: Nispet mi İntisap mı?

Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Anadolu halk âşıklığı geleneği, Türk kültür tarihinde yalnızca şiir ve musiki üretiminin bir alanı olarak kalmamış; halkın dinî, ahlâkî ve tasavvufî tecrübelerinin estetik bir söylem içerisinde yeniden üretildiği önemli bir kültürel vasıta hâline gelmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’da tekke ve tarikat çevrelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte halk şiirinin kavram dünyasında belirgin bir tasavvufî dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümle birlikte halk âşığı yalnızca şiir söyleyen bir sanatkâr değil; halkın irfan dünyasına tercüman olan, zaman zaman nasihatçi, zaman zaman dervişâne bir kimlikle konuşan kültürel bir taşıyıcıya dönüşmüştür. Halk âşıklarının tarikat çevreleriyle kurdukları ilişkinin mahiyeti, bugüne kadar çoğunlukla doğrudan tarikat mensubiyeti üzerinden değerlendirilmiştir. Oysa şiir metinleri ile tarihî veriler birlikte incelendiğinde, bu ilişkinin klasik anlamda kurumsal bir intisaptan ziyade sembolik, kültürel ve irfanî bir yakınlık biçiminde tezahür ettiği görülmektedir. Bu çalışma, halk âşıklarının tarikat çevreleriyle münasebetlerini “nispet” kavramı çerçevesinde yeniden değerlendirmekte; şiir örnekleri üzerinden söz konusu aidiyetin kurumsal değil, daha ziyade kültürel dolaşım ve manevî temayül ekseninde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Âşık Edebiyatında Esmâ-yı Hüsna Şiirleri

Dr. Doğan KAYA

Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

En güzel isimler anlamına gelen “Esmâü’l-Hüsna”, Allah’ın 99 ismi için kullanılan bir tabirdir. Her ne kadar 99 isimle sınırlı tutulsa da esmanın sayısı bu sayının çok üstündedir. İslâm kültüründe esmanın adlarını ve adedini ilk telaffuz eden kişi Ebu Hureyre’dir. İlerleyen zaman içerisinde zikredilen isimlere başka isim ve sıfatları da ekleyenler olmuştur. Bu bakımdan gerek sayıda gerekse isimlerde birlik olduğundan söz edilemez.

Esmâü’l-Hüsna ile ilgili Arapça, Farsça ve Türkçe olarak bir hayli eser ortaya konulmuştur.

Esmâü’l-hüsnâ konusunda Arap kültüründe Gazzâlî’nin “el-Maksadü’l- Esnâ fî Şerhi Esmâi’l-Hüsnâ’sı, Fahreddin er-Râzî “Levâmi’u’l-beyyinât” adlı eseri;

Fars kültüründe Abdurrahman Ahmed el-Câmî’nin “Muammâ-yı Câmî (Risale-i Muammâ-yı Nefise)”, Hüseyin b. Muhammed el-Hüseynî eş-Şîrâzî “Şerhü’l-Esmâi’l-Hüsnâ’sı;

Türk kültüründe de mensur esmâü’l-hüsnâ şerhleri arasında

Abdullâh-ı Simâvî’nin Şerhu’l-Esmâi’l-Hüsnâ’sı,

Dervîş Subhî-i Bursevî’nin Mukaddime-i Der-İktiza-i Şerh ü Nazmü’l-Esmâü’l-Hüsnâ’sı,

Hüseyin b. Ahmed Sîrûzî’nin Esmâ-i İlâhî Kasîdesi, Hüseyin b. Muhammed el-Hüseynî eş-Şîrâzî’nin Şerhü’l-Esmâi’l-Hüsnâ’sı İbni İsa Saruhanî’nin Esmâ-i Hüsnâ Şerhi Şeyh Şabân-ı Velî’nin Vird-i Settâr ve Tercümesi, Şeyhoğlu Mustafâ’nın Manzûm Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ’sı; Şirvanlı Habîbullâh’ın Esmâü’lhüsnâ Şerhi adlı eserleri iz bırakmış eserler olarak karşımıza çıkarlar. Türkçe yazılmış elli kadar Esmâ-ı Hüsna kitabı vardır. Bunun on dokuz tanesi manzumdur.

İnsanlar Allah’a niyazda bulunurken sık sık esmadan istifade ederler. Hangi esmanın ne zaman, hangi vakitte, ne şekilde ve kaç defa söyleneceği üzerine kültürümüzde belli esaslar oluşmuştur.

Aslında sihir ve büyü kitabı olan ve içinde esmanın olduğu Seyyid Süleyman Hüseynî'nin Kenzû'l-Havâss adlı kitabı bu çerçevede öne çıkan ve rağbet ettiği eser olmuştur.

Halk edebiyatının temsilcileri olan âşıklar da Esmâü'l-Hüsna konusuna kayıtsız kalmamış, şiirlerinde konuyu en güzel şekilde dile getirmeye çalışmışlardır. Bunların sayısı yirmiden fazladır.

Bildirimizde âşik edebiyatında karşımıza çıkan örneklerin özellikler (tür, şekil, muhteva) üzerinde durulacak; bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Tasavvufun SistematiK Olmayan Halleri: Aşık Emrah ve Sümmani'nin Şiirlerinde Tasavvufi Arka Plan

Prof. Dr. Ekrem DEMİRLİ

İstanbul Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi

Tasavvufu sistematik bir ve düzenli bir din bilimi haline getirmek için ciddi bir çaba gösterilmiş olsa bile, tasavvufun 'sistematik' olmayan kısmı, daha doğrusu sistematik yapının bazen onaylamayacağı bir üslupta kendini izhar eden yönleri sanat, edebiyat ve toplum hayatının farklı alanlarında güçlü ve etkili bir miras teşkil etmiştir. Bugün İslam coğrafyasının birçok yerindeki edebiyat ve sanatında tasavvufun farklı izlerini görmek mümkün olduğu kadar, bu etki modern zamanlarda da gelişerek varlığını korumaktadır. Söz konusu miras bazen sistematik yapıdan doğrudan etkilenmiş, bazen de sistematik yapının onaylamayacağı hatta reddedeceği üsluplarda tebarüz etmiştir. Bu itibarla kitaplardaki sistematik tasavvuf ile bazen eklektik, bazen daha saf bir anlatımda kendini gösteren yönleriyle birlikte tasavvufu anlamak gerekir. Düşünmek gerekir çünkü tasavvuf birçok din bilimi gibi sadece metinlerde kalmış bir ıstılahlar kümesini değil, en az onun kadar güçlü bir şekilde sahadaki varlığını koruyarak ikili bir gelişim seyri içinde olmuştur. Üstelik 'sahadaki' bu tasavvuf bazen tarikatlar ve tekkelerle bazen halk edebiyatının çeşitli ürünlerinde kurucu unsur olarak nazari ve sistematik tasavvufu 'lafızcı' ve 'zahiri' bulur, onu eleştirir, tasavvufun ilk baştaki basit ve coşkulu anlatımını koruduğunu düşünür.

Bu meyanda tasavvuf İslam geleneğinde -tıpkı Hristiyan azizlerin Latincenin baskıcı hâkimiyeti karşısında yerel dilleri geliştirilmesi örneğindeki gibi- Arapçanın hâkimiyeti karşısında yerel dillerin gelişmesine katkı sağlamış, bu dillerin ufkunu ve imkânlarını dini düşünceye taşıırken dinin deruni hayatını bu dillerde inşa edip Müslüman düşüncenin gelişim istikametini belirlemiştir. Türkçe söz konusu olduğunda âşık edebiyatı tasavvufun bir dil geliştirmesinin, bu dilin imkânlarıyla dini düşünceyi yeni üsluplarla geniş kesimlere anlatmasının yollarından birisini teşkil eder. Fakat ortada bir sorun vardır: Metinlerdeki tasavvuf ile sahadaki tasavvuf bazen birbirine yakın anlatımlar taşıırken bazen sahadaki anlatım eklektik, dağınık, kopuk ve kendince bir anlatım yoluyla farklı bir çizgi teşkil etmiştir. Bilhassa Bektaşî geleneğindeki şiirlerde bu sorunlar görülebilir.

Bu tebliğde son asırlarda âşık edebiyatının iki önemli ismi üzerinden tasavvufun 'sahadaki' katkılarını takip ederek metinlerdeki tasavvuf ile sahadaki tasavvufun ilişkisi hakkında bir değerlendirme yapacağız. Bunun için Aşık Sümmani (v. 1915) ile Aşık Emrah'ın (v. 1980) şiirlerini esas alarak bunların tasavvuf kaynakları hakkında yapılmış çalışmaları da hesaba katarak tasavvuf ve halk dindarlığı arasındaki ilişkiyi değerlendireceğiz.

Âşık Veysel'in Şiirlerinde Kur'ân'a Yapılan Telmihler

Prof. Dr. Emrah DİNDİ

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Türk milletin tarih sahnesindeki bin yıllık yolculuğunu, kültürünü ve duygularını günümüze taşıyan en köklü sözlü-yazılı geleneklerden biri, şüphesiz Âşık Tarzı Türk Edebiyatı'dır. Temellerini İslamiyet öncesi dönemin Sözlü Edebiyat geleneğinden alan bu dinamik tür, 15. yüzyıldan itibaren olgunlaşarak asırları aşan bir köprü kurmuştur. Geçmişte bozkırın bağrında "ozan", "baksı", "kam" olarak anılan ve kopuz eşliğinde şiirler söyleyen bu kişiler, İslamiyet'in kabulünün ardından ellerinde sazları, dillerinde sözleriyle topluma yön veren "âşık"lara dönüşmüşlerdir. Usta-çırak ilişkisinin zarif disipliniyle yetişen, çoğunlukla okuma yazma bil-

meseler de gönül gözleri açık olan bu gezgin şairler/âşıklar, toy, kurultay, kahvehane, asker ocakları, kervansaray, tekke vb. sosyal hayatın her alanında Türk toplumunun temel inanç ve değerlerini kopuzun-sazın teline dökmüşlerdir. Dolayısıyla sözlü-besteli bir yapıya sahip olan bu şiir geleneği, sadece bir sanat dalı değil, aynı zamanda Türk ruhiyyatının, İslamiyet sonrası Kur'an-ı Kerim'in oluşturduğu varlık ve evren anlayışının, inanç ve temel değerlerin sazla, sözle harmanlanıp muhafaza edildiği bir manzumedir.

Türk halk (âşık) edebiyatında, dinî kaynaklar, özellikle de Kur'an-ı Kerim, şairlerin hayata ve insana dair düşüncelerini ifade etmelerinde temel referanslardan biri olmuştur. Halk şairleri her ne kadar çoğu zaman medrese eğitimi almamış olsalar da dinî kültürlerini sözlü gelenek, tekke çevreleri ve halk arasında yaygın olarak kullanılan dinî anlatılar aracılığıyla edinmişlerdir. Bu nedenle halk şiirinde Kur'an'dan doğrudan alıntılar, ayetlere, peygamber kıssalarına ve dinî kavramlara yapılan telmihler, oldukça dikkat çekmektedir. Âşık edebiyatına bakıldığında Kur'an'ın temel değerlerinin pek çok âşığın sözünde ve sazında dile geldiği görülür. İşte binlerce yıllık süregelen âşıklık geleneğinin ve Türk halk şiirinin XX. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel'in şiirlerinde insan, tabiat, ölüm, kader, ahlâk ve inanç gibi temalar sade fakat derinlikli bir söyleyişle işlenmiştir. Onun şiir dünyasında dinî ve tasavvufî unsurlar, inanç ve temel değerler özellikle de Kur'an'a telmihler önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, onun saziyla seslendirdiği şiirleri tematik yönden pek çok araştırmaya konu olmuştur. Akademik araştırmalarda, onun şiirlerinde yer alan temel inanç ve felsefî düşünceler, değerler, Aşk ve Tanrı, İslam inanç esasları, tasavvuf, vatan millet, din ve bayrak temaları, şiirlerinin dil ve edebi yönü ele alınmasına rağmen Kur'an'a doğrudan yahut dolaylı atıfları ne yazık ki bugüne kadar kapsamlı bir şekilde irdelenmemiştir. O nedenle bu çalışmada, Âşık Veysel'in şiirlerinde Kur'an-ı Kerim'e yapılan atıf ve telmihlerin kapsamlı incelenmesi hedeflenmiştir. Literatür analiz yönteminin kullanıldığı, alana yeni katkılar sunması beklenen ve özgün bir değere sahip olduğu düşünülen bu araştırma sonucunda şairin Kur'an ayetlerinden doğrudan mı yoksa dolaylı yönden mi iktibasda bulunduğu, Kur'an kıssaları, yaratılış anlayışı, ölüm ve ahiret tasavvuru, ilâhî kudret, insanın fâniliği ve tevhid düşüncesi vb. hangi tür temalarda Kur'an'a gönderme yaptığı konusunun aydınlığa kavuşması umulmaktadır.

“Ozan Arif Şirin’de Dinî-Tasavvufî Düşünce”

Doç. Dr. Erhan ÇARPRA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Âşıklık geleneğinin esasını tamamen din teşkil eder. Din denilince de akla daha ziyade tasavvufun güdülediği bir yapı akla gelmelidir. Dolayısıyla âşıkların başta rüya görme ve rüyada bade içme icabları olmak üzere geleneğe bağlı sanatkârlıkları tamamen dinin çizdiği bir çizgi üzerinde ilerler. Bunu, âşıkların eserlerinde az ya da çok her zaman görebilmek mümkündür. Ozan Arif’in ozan ve kendi ozanlığı için yaptığı “İnanan, Allâh (C.C.) rızasını aklından çıkarmayan, iman için köle, küfür için çile olan, dininin ve kanının meydana getirdiği cevheri bilen, bu cevher adına ebedilik sevdası çeken bir sevdalı yığittir. Sevdasını, hasretini, arzusunu gerçekleştirmek için deyişler dizen, dere tepe çileli yollarda gezen, olacakları, gelecekleri gününden önce sezen, gördüklerini de mertçe yazan, yazıp ve yayan ‘âşık’ bir kişi, bir ülkü eridir” suretindeki tanımına bakılırsa onun da inancı, imanı, yani dini âşıklık sanatının mihveri yaptığı görülür. Dahası bu anlayışına misal olarak sıraladığı âşıklar arasında ilk sıraya Yûnus Emre’yi koymuş olması da bu anlayışını iyice teyit eder. Ayrıca eserinde bazı şiirlerini “aşk” başlığı altında bir araya getirmiş olması ve bu şiirlerinde yer yer tasavvuf neşvesiyle de hemhâl olması onun sanatkârlığının dinî-tasavvufî yönünü de açıkça ortaya koyar. Elbette Ozan Arif, daha ziyade siyasi ve ideolojik söylemiyle öne çıkan bir âşık olmuştur ve zaman zaman İslâm’ı da bu söyleminin ehemmiyetli bir parçası hâline getirmiştir. Mesela, “Çağrımız İslâm’da Dirilişedir” şiiri bunun en güzel misallerinden birisini teşkil eder. Aynı zamanda bir “marş” olarak da kabul edilen bu şiir onun İslâm’a dönük büyük hassasiyetini de açıkça yansıtmaktadır. Bu bağlamda tebliğde onun mevzuu ile ilgili şiirleri üzerinden ondaki dinî düşüncenin esasları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Seyrânî’de Dinî Düşünce

Doç. Dr. Erol AKSOY

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

XIX. yüzyıl âşık edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Develili Seyrânî, genellikle toplumsal ve siyasi eleştirileriyle tanınmakla birlikte dinî ve tasavvufi muhtevalı şiirleriyle de dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Seyrânî’nin şiirlerinden hareketle onun dinî düşünce dünyasını ortaya koymak ve dinî unsurların şiirlerindeki işlevini değerlendirmektir. Çalışmada, Seyrânî’nin şiirleri dinî muhteva bakımından incelenmiş, Allah tasavvuru, Hz. Peygamber sevgisi, tasavvuf anlayışı ve ahlaki değerler etrafında şekillenen düşünce yapısı değerlendirilmiştir.

Seyrânî’nin şiirlerine bakıldığında onun din anlayışının Kur’an, Hz. Peygamber sevgisi ve tasavvufi düşünce ekseninde şekillendiği görülmektedir. Âşık, şiirlerinde Allah’ın birlik ve kudretini vurgulamakta, O’nu çeşitli isim ve sıfatlarıyla anarak tevhit merkezli bir dünya görüşü ortaya koymaktadır. Allah’ı zikretmenin önemini sıkça dile getiren Seyrânî, insanın yaratılış amacını ilahî hakikati idrak etmek ve manevi olgunluğa ulaşmak şeklinde yorumlamaktadır. Bunun yanında Hz. Peygamber’e duyduğu sevgi ve bağlılık, onun dinî düşüncesinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Âşığın tasavvufi kavramları bilinçli ve yoğun biçimde kullandığı, aşk, marifet, nefis terbiyesi, vahdet, tefekkür ve hakikate ulaşma gibi konulara yer verdiği görülmektedir. Ayrıca peygamber kıssaları, Ehl-i Beyt sevgisi ve yaratılış anlayışı gibi unsurlar da onun dinî düşünce dünyasının önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Seyrânî’nin pek çok şiiri, İslami bilgi birikimini ve tasavvufi yorumunu yansıtan metinler olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Seyrânî’nin dinî düşüncesi, İslam anlayışı ile tasavvufi duyarlılıkların birleştiği bir zeminde şekillenmiştir. Âşığın dinî kavramları ahlaki değerleri güçlendiren ve toplumsal eleştirilerini temellendiren unsurlar olarak kullandığı görülmektedir. Bu yönüyle Seyrânî, XIX. yüzyıl Anadolu insanının dinî ve manevi dünyasını yansıtan önemli bir halk şairi olarak değerlendirilebilir.

Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Feryadi'nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufi Unsurlar

Doç. Dr. Fazıl ÖZDAMAR

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Toplumlar tarafından benimsenmiş olan dinler ve dinlere bağlı düşünce sistemleri, inanç ve uygulamaların yanı sıra sözlü ve yazılı gelenek ürünlerinde de yer edinmektedir. Türk toplumu özelinde bakıldığında zaman özellikle İslam dinî ve İslami bir hüviyete sahip olan tasavvufi düşünce sistemi, sözlü ve yazılı gelenek ürünlerimizde yüzyıllardır canlı bir şekilde aktarılmaktadır. Âşıklık geleneğinde ve bu gelenek içerisindeki âşıkların icralarında da dinî ve tasavvufi unsurlar sıklıkla işlenmektedir. Dinî ve tasavvufi unsurları ele alıp icralarında aktaran âşıklardan biri de Âşık Maksut Feryadi'dir.

Türkiye sahası âşıklık geleneğinin çağdaş temsilcileri arasında hem icra gücü hem de şiirlerinde işlediği değerler bakımından önemli bir yere sahip olan Âşık Maksut Feryadi, Kars âşıklık muhitinde yetişmiş ve şiirlerinde toplumsal hayat, ahlaki öğütler, insan ilişkileri ve kültürel değerlerin yanı sıra dinî ve tasavvufi unsurları belirgin olarak kullanmıştır. İslamiyet'in kabulünden itibaren bu yeni din etrafında şekillenen Türk edebiyatında Hz. Muhammed, ehl-i beyt, dinî günler, ölüm düşüncesi ve çeşitli tasavvufi kavramlar yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım, genel olarak âşık şiirinde özel olarak da Maksut Feryadi'nin şiirlerinde yoğun bir biçimde görülmektedir.

Bu bildiride “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak kabul edilen Âşık Maksut Feryadi'nin şiirlerindeki dinî ve tasavvufi unsurların tespiti ve bu unsurların hangi anlam alanları etrafında işlendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bildiride içerik analizi yöntemiyle incelenen âşığın şiirleri; Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisi, ehl-i beyt, on iki imam, İmam Hüseyin ve Kerbelâ telmihleri, kandiller, nefis terbiyesi, ölüm ve dünyanın geçiciliği, gıybetten sakınma, sabır, temizlik ve güzel ahlak gibi konular etrafında değerlendirilmiştir.

İnceleme sonucunda Feryadi'nin dinî unsurları inanç ve ibadetle sınırlamadığı ve unsurları ahlaki olgunluk, tevazu, tövbe,

kanaat ve manevi arınmaya yönelten bir nasihat diliyle işlediği görülmüştür. Şiirlerde Hz. Muhammed, Hz. Ali ve ehl-i beyte sevgi, nefis terbiyesi, ölüm, sabır, temizlik ve gıybetten kaçınma gibi değerler öne çıkmaktadır.

Yusufelili Huzûrî'nin Şiirlerinde Din ve Tasavvuf

Dr. Öğr. Üyesi Gürol PEHLİVAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

1886'da bugünkü Artvin ilinin Yusufeli ilçesinin Zor köyünde doğmuştur. Yirmi yaşına kadar medreseye devam etmiş, buradan ayrıldıktan sonra uzun seyahatlere çıkmıştır. I. Dünya Savaşı çıkınca askere yazılmış ve 1918'e kadar Doğu cephesinde savaşımıştır. Artvin'in kurtuluşunun ardından Şavşat ilçesi nüfus memurluğuna tayin edilmiş, ancak 1927'de istifa etmiştir. 1928'de Yusufeli ilçesi tapu memuru olmuş, ancak kısa süre sonra istifa ederek bir daha memuriyete girmemiştir. Kış ve Ramazan aylarında köylerde imamlık yapmış, yazın ise Türkiye'nin çeşitli yerlerini gezmiştir. Soyadı kanununun çıkmasıyla "Coşkun" soyadını almış, 1951'de veremden vefat etmiştir.

İyi bir medrese eğitimi alan Huzûrî'nin şiirlerinde din ve tasavvuf önemli bir yere sahiptir. Hatta bir Mevlid kaleme almıştır. Ancak âşık, kaba softalardan hoşlanmaz. "Sofî" veya "zâhid" olarak adlandırdığı bu kimseleri yeri geldikçe eleştirir, onların dini sadece şekilde aramalarını bir eksiklik olarak görür. Bu yüzden sohbet meclislerinden uzaklaştırılmaları gerektiğini düşünür:

Savuştur meclisten sofî yüzünü
Tatlılara ekşi, biber katılmaz
Çalış ki açasın kalbin gözünü
Bu göz ile sağlam uyku çatılmaz

Sofinin tek düşüncesi yemek-içmektir. O, aşk ve muhabbete uzaktır:
Sofî yesin, içsin, uzansın yatsın
Sevdadan, ateşten, közden ne anlar

Sofiyi böyle eleştiren Huzûrî, kendi hâlini anlatırken tasavvufî terimlere başvurmaktadır:

Haşre dek sarhoş yatar ayılmaz
Bir katre nûş eden meyhanemizden
Her âdemim diyen âdem sayılmaz
Sor dem-i âdemi mestanemizden

Âşığın tasavvufun temel anlayışlarından vahdet-i vücûdu iyi bildiği rahatlıkla ileri sürülebilir:

İster ise herkes desinler deli
Huzûrî vahdeti kesrette arar

Görüldüğü gibi Huzûrî’de din; riya, yalan ve taassuptan uzak vahdet neşvesiyle birlikte bulunan samimi bir hâldir. Nitekim şiirlerinde dinle ilgili didaktik parçaların azlığı da bunun bir göstergesidir.

Âşık Davut Sularî’nin Türkülerinde Tasavvufî Unsurlar

Prof. Dr. Halil BALTACI

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Âşıklık geleneğinin son dönem temsilcilerinden Âşık Davut Sularî 1925 yılında Erzincan’ın Çayırılı İlçesi’nde doğmuştur. Asıl adı Davut Ağbaba olan âşık; “Kemali”, “Serhat Âşık”, “Sümmanî” ve “Selâmî” mahlaslarını kullanmış ve nihayetinde “Sularî” nisbesiyle şöhret bulmuştur. Ailesi, kökleri Kuşeyran aşireti yoluyla Seyyid Mahmut Hayranî’ye ulaşması sebebiyle tasavvufî bir geleneğe mensuptur. Alevî-Bektâşî bir ailenin ferdi olarak bu inanç çerçevesinde bir dünya görüşüne sahip Sularî’nin, saz çalmayı erken yaşlarda öğrendiği, cem merasimlerinde yetiştigi, nihayetinde tarikatın âdâb ve erkânını “zâkirlik ve dedelik” seviyesinde icra ettiği görülmektedir. “Bâdeli âşıklar” kervanının yolcularından birisi olan âşığın türkûleri incelendiğinde Alevî-Bektâşî geleneğin bütün unsurlarını yansıtacak özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Modern dönem âşıklarından olmasına rağmen elinde sazı, atı üzerinde ülkenin neredeyse tamamını dolaşarak sanatını icra ettiği hatta yolculuklarının yine at sırtında ülke dışındaki beldelelere de uzandığı görülmektedir. Bu sebeple onu, halkı ir-

şatla memur, kökleri XII-XIII. Yüzyıllara ulaşan Selçuklu-Osmanlı zamanlarının “gezgin derviş” tipinin modern bir örneği olarak görmek de mümkündür.

Sularî’nin, dinî ya da dünyevî olarak nitelenecek farklı türdeki türkülerinde öne çıkan ana tema aşktır. İster mecazî isterse haki-ki olsun aşkın çeşitli hallerini türkülerinde dile getiren Sularî’nin, eserlerindeki diğer önemli konuların din ve tasavvuf ekseninde ele alındığı görülmektedir. Yetiştığı çevrenin etkisi sebebiyle Alevî-Bektâşî değer ve inanışların öne çıktığı türkülerde, tasavvufun çeşitli konularına bazen açık bir şekilde bazen de telmih yoluyla işaret edilmiştir. “Elest bezmi, küntü kenz anlayışı, nûr-i Muhammedî, vahdet-i vücûd, ricâlû’l-gayb ve devriye inancı” gibi tasavvufun varlık ve yaratılışa dair görüşleri; “bâde, sâkî, bezm, cemâl Kâbesi, didâr” vb. tasavvufî semboller; “tarik, pîr, mürşid, erkân, tâlip, zikir” gibi tarîkata dair ıstılahları türkülerde görmek mümkündür. Hacı Bektaş-ı Velî ve Seyyid Mahmut Hayrânî gibi Bektâşî geleneğın büyük pırlarından söz eden Sularî’nin, türkülerinde Seyyid Ahmed Rıfâî, Abdulkadir Geylânî ve hatta Şâh-ı Nakşibend gibi sünnî oldukları belli olan tasavvuf büyüklerinden övgüyle söz etmesi kayda değer bir husustur. Âşık Davut Sulârî’nin bu tavrıyla, esasında yüzyıllardır toplumsal hatların yarıldığı, kardeşlik köprülerinin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı bir süreçte “Alevî-Bektaşî” anlayışla “Sünnî” inançlarının birbirine yakınlaştırma kaygısı taşıdığı söylenebilir.

Bu tebliğde kendisine ait olduğu kesin olarak bilinen kayda geçmiş türkülerinden hareketle Sulârî’nin türkülerindeki tasavvufî konu ve kavramlara işaret edilmiş, âşığın inanç ve zihin dünyasını besleyen önemli kaynaklardan birinin tasavvuf olduğuna işaret edilmiştir.

Âşıklık Geleneğinde Âyet ve Hadis İktibasları

Dr. Öğr. Üyesi, Hamit DEMİR

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Anadolu âşıklık geleneği, salt bir sözlü edebiyat türü olmanın ötesinde, İslam dininin temel kaynaklarının, tasavvuf düşüncesi-nin ve ahlak teorisinin halk muhayyilesindeki estetik ve seman-tik izdüşümüdür. Ozanlar; formel ve informal eğitim süreçleri, usta-çırak ilişkisi, bade içme tecrübesi ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla zihni ve kalbi bir yekuna ulaşırlarken bir yandan da bes-lendikleri ana kaynak olan kutsal metinleri şiirlerine nakşetmiş-leldir. Gönüllerine doğan manalar zihinlerindeki bilgi ve kalıplarla zuhura gelirken, iradi veya gayriiradi bir şekilde âyet ve hadislerin idealize ettiği örnek mümin profilinin vasıflarını sıralamışlar; buna muhalif olan kişi, fikir, fiil ve halleri eleştirmişlerdir. Bu çalışmanın amacı; geleneksel halk şiirinin irfanî ve felsefi damarını özlü bir biçimde temsil eden Sivas ekolünden Ruhsatî ve Sefil Selimî ile Erzurum ekolünden Sümmanî ve Reyhanî'nin şiirlerindeki âyet ve hadis iktibaslarını, telmihlerini ve tevil yöntemlerini mukayeseli bir perspektifle incelemektir. Metinde lafzi iktibaslardan ziyade manevi iktibaslar merkeze alınacak; şairlerin kutsal metinleri ke-lime kelime aktarmak yerine, metinlerin ruhunu hece estetiğine yedirirken işlettikleri özgün tevil ve telmih mekanizmaları çözüm-lenecektir.

Çalışmada, söz konusu dört ozanın eserleri metinbilimsel ve anlambilimsel analiz yöntemleriyle ele alınacaktır. 19. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan bu kronolojik çizgide; İslam inancına, rükünlerine ve ahlakına taalluk eden çeşitli kavramların âyet ve hadisler ışığın-da, hece vezninin imkânlarıyla nasıl yeniden üretildiği ve halkın zi-hin dünyasında nasıl bir karşılık bulduğu çözümlenecektir. Yapılan inceleme neticesinde, şairlerin kutsal metinleri yalnızca doğrudan birer iktibas olarak kullanmadıkları; aksine, âyet ve hadislerin özü-nü içselleştirerek toplumsal meselelere, bireysel ruhani krizlere ve etik yozlaşmalara karşı yerli ve felsefi birer ifade haline getirdikleri ortaya konacaktır. Böylelikle çalışma, klasik İslam düşüncesinin yüksek metafizik dilinin, âşıkların nefesiyle halkın idrak seviyesine nasıl evrildiğini ve geleneğin metinlerarası bağlamını görünür kıl-mayı hedeflemektedir.

Gürcistan Borçalı Âşıklarından Aslan Kosalı'nın Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufi Unsurlar

Doç. Dr. Hamza KOLUKISA

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

Bu çalışma, Gürcistan'ın Borçalı bölgesinde yetişen ve bölgenin âşıklık geleneğini temsil eden önemli âşıklardan Aslan Kosalı'nın şiirlerinde yer alan dinî ve tasavvufi unsurları tespit ederek değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Tarih boyunca Türk kültürünün önemli merkezlerinden biri olan Borçalı, halk şiiri ve âşıklık geleneğinin zengin örneklerini barındırmış; bu gelenek içerisinde yetişen âşıklar, dinî ve tasavvufî düşüncüyü halkın anlayabileceği bir dille şiirlerine yansıtmışlardır. Aslan Kosalı da bu geleneğin temsilcilerinden biri olarak şiirlerinde İslamî değerleri, tasavvufî kavramları ve ahlaki öğretileri önemli ölçüde işlemiştir.

Çalışmada âşığın şiirleri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve metin tahlili esas alınarak değerlendirilmiştir. İnceleme sırasında Allah'ın birliği ve kudreti, Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve bağlılık, Ehl-i Beyt anlayışı, kader, sabır, şükür, tevekkül, ölüm, ahiret, dünyanın geçiciliği, nefisle mücadele, gönül kavramı, aşkın ilahî boyutu ve insan-ı kâmil düşüncesi gibi dinî ve tasavvufî temalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca âşığın dinî kavramları halk şiirinin estetik yapısı içerisinde nasıl işlediği, tasavvufî sembol ve imgelerden hangi amaçlarla yararlandığı ve geleneksel irfan anlayışını nasıl yorumladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda Âşık Aslan Kosalı'nın şiirlerinde dinî ve tasavvufî unsurların yalnızca bir inanç aktarımı aracı olarak değil, aynı zamanda bireyin ahlaki olgunlaşmasını sağlayan, toplumsal birlik ve dayanışmayı güçlendiren, kültürel kimliği koruyan temel değerler olarak ele alındığı görülmüştür. Kosalı, halkın günlük hayatında karşılık bulan dinî söylemi, tasavvufun insan merkezli yaklaşımıyla birleştirerek didaktik ve irşad edici bir üslup geliştirmiştir. Bu yönüyle Aslan Kosalı'nın şiirleri, Borçalı âşıklık geleneğinin dinî ve tasavvufî birikimini yansıtan önemli örnekler arasında yer almakta; bölge Türklerinin manevi dünyasını, kültürel hafızasını ve geleneksel değerler sistemini anlamak açısından dikkate değer veriler sunmaktadır.

Âşık Edebiyatında Peygamberler ve Hz. Peygamber

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğ. Üyesi Talha ÖZDEMİR

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Halk âşıkları, icra ettikleri türkü, koşma ve deyişlerde yalnızca bireysel duygu ve düşüncelerini değil, aynı zamanda mensubu oldukları toplumun kültürel hafızasını ve değerler sistemini de yansıtmışlardır. Bu kültürel birikimin önemli unsurlarından biri dinî bilgi, inanç ve geleneklerdir. Türk halk şiiri içerisinde özellikle tasavvufî düşünce ve dinî motifler, hem Âşık edebiyatında hem de Klasik Türk şiiri geleneğinde geniş bir ifade alanı bulmuştur.

Özellikle tasavvufî öğretiler, Klasik Türk şiiri ve Âşık edebiyatı geleneklerinde kendine geniş bir tezahür alanı bulmuştur. Âşık tarzı şiir geleneği mensupları, dindışı (lâdinî) muhtevalı eserlerinin yanı sıra; ilâhî aşk, nebevî muhabbet, Ehl-i Beyt ve Alî sevgisi ile din büyüklerine duyulan hürmeti, dinî-ahlâkî umdeler çerçevesinde metinlerine taşımışlardır. Söz konusu manzumelerde derin bir irfânî ve felsefî doktrinden ziyade; didaktik bir üslubun hâkim olduğu müşahede edilmektedir. Şairler; topluma dinî-ahlâkî telkinlerde bulunmak, ideal insan modelini ve hakikati göstermek gayesiyle kader, hayır-şer, ubudiyet, dünyanın fânîliği ve vuslat (aslı vatana dönüş) gibi temaları fikhî ve ahlâkî bir düzlemde ele almışlardır. Bu zümre şiirlerinde, geleneğin belirlediği kalıplaşmış ifadeler, müşterek mazmunlar ve terkîbî yapılar sıklıkla tevarüs edilmiş; ilâhî ve nebevî muhabbetin yanı sıra Hülafa-i Raşidîn ve din büyüklerine yönelik hürmet estetik bir formda terennüm edilmiştir.

Âşık şiirlerinde peygamber kıssaları da geniş yer tutmaktadır. Özellikle Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e ilişkin anlatılar sıklıkla işlenmiştir. Yaratılış, şeytan, cennet ve cehennem tasavvurları, Nuh tufanı ve kurtuluş fikri, Hz. İbrahim'in teslimiyeti ve kurban hadisesi, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın mucizeleri gibi temalar halk şiirinin dinî muhtevasını şekillendiren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte âşıkların en fazla üzerinde durdukları şahsiyet Hz. Muhammed'dir. Onun risaleti, müşriklerle mücadelesi, Kur'an'ın nüzülü, hicret, miraç, sahabe, Hz. Fâtıma ve diğer dinî şahsiyetler ile kavramlar, âşık şiirlerinde dinî bilincin ve kolektif hafızanın temel göstergeleri olarak dikkat çekmektedir.

Âşıklık Geleneğinde Göz-Gönül İlişkisine Tasavvufi Bakış

Prof. Dr. İbrahim BAZ

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Her aşk bir bakışla başlar ve insan gözünün gördüğünü seve-
rek gözünün görmediğini sevmeyi öğrenir. Bir başka deyişle kalp
sevmek için yaratılmıştır ve sevmeyi öğrenmesi için gözünün gör-
düğü bir güzele veya güzelliğe ihtiyaç duyar. Çünkü gönlün kapısı
dışardan açılır ve genellikle de bir güzelle açılır. Göz bir güzel görür
hayret eder, gönül o güzeli sever hayran olur. Gözle gönlün bu bağı
öyle güçlü ve yakındır ki, gönül gözün gördüğünün müşterisidir.
Gönül bir kez sevmeyi öğrendiğinde sevgi, bakışı belirleyen temel
ilke haline gelir. Çünkü insan gönüldür, kalptir. Yunus Emre'nin ifa-
desiyle "Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardeş gelür." Bu söz,
bütün varlığı kapsar yani yalnız insanlar değil, hayvanlar, bitkiler ve
hatta cansız denilen cemadat bile bir kardeş gibi sevilir; kullanılan
ve tüketilen bir nesne olmaktan uzaklaşıp, emanet ve ibret haline
dönüşür. Bu bağlamda sevginin özü tektir, sevginin nesnesi de-
ğiş-
tikçe sevginin adı da değişir. Mahlukun sevgisine genel bir ifadeyle
aşk, Hâlûk'ın sevgisine iman denir ve özü itibariyle aşk ve iman aynı
sevginin farklı tezahürleridir. Haddizatında iman anlık bir söz ve ey-
lem değil, bir yolculuktur ve iman yolculuğu bir görmeyi ifade eden
kelime-i şهادetin tahakkuk ettirilme sürecidir. Gözün yüzünü gör-
düğünün, gönül arkasını gördüğü gün iman kemâle erer.

Aşka dair bütün tasavvufî yaklaşımlarda, genellikle mahlukun
sevgisine mecazî aşk, Hâlûk'ın sevgisine hakikî aşk denilmiş, bütün
mecazî aşklar hakikî aşka bir kapı ve köprü olarak görülmüştür. Leylâ
ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Aslı ile Kerem, Mem ile Zin gibi sayısız aşk
hikayesinin de esas teması budur. Bu yaklaşım, âşıklık geleneğinde
de büyük ölçüde sürdürülmüştür.

Bütün bu aşk yolculukları, âşık için öncelikle gözle gönül ara-
sındadır. Sevgili gözün nuru, gönül sevgilinin sarayıdır. Göz görür,
gönül sever. Gönül dolar, göz ağlar. Âşık Firkâtî'nin deyişiyle "Akan
gözyaşları dönse de sele / Gönlündeki göllerinde saklıdır."

Bu tebliğde, âşıklık geleneği özelinde göz-gönül ilişkisinin me-
cazî ve hakikî aşk açısından ne anlam ifade ettiği, mecazî aşktan
hakikî aşka evrilme sürecinde gözün ve gönlün münasebeti tasav-
vufî açıdan değerlendirmeye çalışılacaktır.

Oltulu Aşık Mevlüt İhsanî'nin Türkülerinde Kur'an ve Kur'anî Kavramlar

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Mevlüt Çalışkan, Erzurum'un Oltu ilçesine bağlı Duralar köyünde dünyaya gelmiş, orada ömür sürmüştür. Müslüman bir dünya görüşünün ve hayat biçiminin egemen olduğu bir köyde her hangi bir eğitim almamış, okuma yazma öğrenmemiş, köyün geleneksel yapısı içinde yetişmiştir. 28 yaşında rüyada bâde içmiş, ondan sonra şiir ve türkü söylemeye, aynı zamanda 'İhsanî' mahlasını kullanmaya başlamıştır. Bilgisinin iki kaynağı vardır. Birisi aşıklık geleneğinin de beslediği halk kültürü; ikincisi ise bâde içtikten sonra kalbine doğan ilhamdır. İhsanî'nin şiirleri ve türkülerini tamamen doğaçlamadır, önceden yazma veya ezberleme gibi bir arka planı yoktur. Kendisinin de belirttiği gibi türkülerinde rumuzlu sözler çoktur. O, Anadolu halk kültürünün arka cephesini oluşturan irfânî geleneğin en güçlü unsuru olan aşıklığın doğal parçalarından birisidir. Bu araştırmada İhsanî'nin şiir ve türkülerinde Kur'an'ın yeri, özellikle de Kur'an kavramları, kullanım biçimi ve hangi konularla ilişkilendirildiği tahlil edilecektir. Onun dilinde kelimeler ve kavramlar Arapça aslıyla, Türkçe ve Farsça olmak üzere üç farklı dilde kullanılmıştır. Mısralarında doğrudan ayeti değil manasını kullanır. Esasında hangi ayete veya hadise atıf yaptığını bilmez, fakat bilgi dağarcığındaki haliyle onları satırlara yerleştirir. Yâ-sîn, İhlâs, Allahüle, şedîdu'l-ikâb, bismillâh, len tebûr, levh-i mahfuz, kâlû belâ, dârusselem, vechullâh, kevser, firdevs, sidretü'l-münteha, hasbeten lillâh, Zebur, İncil, Furkan gibi bazı ayetlerin ve surelerin adı veya ayetten bir parçayı orijinal haliyle anmışsa da bu, türkülerinde çok yaygın değildir. Türkülerinde din temalı, özellikle Kur'an'la ilgili konular şöyle tasnif edilebilir: Allah, yaratılış, ezelde Allah'a verilen ikrar, ahiret, iman-tevhid, doğrudan Allah'a münacat, ibadet, nasihat, haksızlıklara isyan, pişmanlık. Mesela Allah ile ilgili kullandığı zengin kelime dağarcığı şöyle sıralanabilir: Mevla, Gani Mevla, Allah, Rab, Cenab-ı Bari, Hak, İlah, Kadir, Kadir İlah, Rahman, Yaradan, Rezzak, Hellâk, Sübhan, Yezdan, Gaffar, Settâr, Vedûd, Celil, Celil-i Cebbar, Şahların Şahı, Dost, Can, Canan, Sahib-i Sertac. Diğer konularla ilgili kelime ve kavramlar bu kadar zengin değildir, fakat çeşitleme vardır. Araştırmada metin

tarama ve söylem analizi metodu kullanılacaktır. İhsanî'nin şiirleri ve türküleri taranmak suretiyle tüm Kur'ani kelimeler tespit edilmek, onların kullanıldığı yerdeki anlam çerçevesi tespit edilmek hedeflenmektedir. Böylece şiirlerinde dinin ve özellikle Kur'an'ın yeri ve onun kelime dağarcığı içinde Kur'an kaynakları, kavramların fonksiyonelliği, tespit edilmeye odaklanılmaktadır. Bu tespit aynı zamanda onun içinde yetiştiği kültürün dil bağlamında dinle ilişkisi de ortaya koyabilecek niteliktedir.

Âşıklık Geleneğinde Şiir ve Mârifet İlişkisi: Erzurum Örneği

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Türk kültüründe köklü bir geçmişe sahip olan ozan geleneği, Anadolu'nun İslamlaşması ve tasavvuf kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte yerini âşıklık geleneğine bırakmıştır. Bu değişim sürecinde âşıklar, sazlarıyla birlikte toplumun dinî ve tasavvufî hislerine tercüman olan birer ârif-derviş kimliği kazanmışlardır. Erzurum da âşıklık geleneğinin yaşatıldığı önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu bildiride Türk edebiyatının önemli merkezlerinden biri olan Erzurum örneği üzerinden, âşıklık geleneğindeki şiir ve mârifet ilişkisi tasavvufî perspektifle incelenecektir. Tasavvuf epistemolojisinde mârifet, akıl ve naklin ötesinde, kalp vasıtasıyla ulaşılan ilâhî bilginin adıdır. Zâhirî ilimler tahsil yoluyla elde edilirken mârifet ise ancak nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesi neticesinde Allah tarafından kulun gönlüne ilham edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Erzurum, medrese ve tekke kültürünün harmanlandığı bir havza olarak, şiirin mârifetin bir ifadesi haline geldiği en somut coğrafyalardan biridir. Söz gelimi Erzurum âşıklık kolunun öncü ismi olan Erzurumlu Emrah, Nakşibendî-Hâlidî geleneğine mensup bir derviş-şair olarak şiirlerine tasavvufî bir derinlik kazandırmıştır. Geleneğin bir diğer önemli ismi olan Narmanlı Âşık Sümmânî, bâdeli âşık tipolojisinin en güçlü temsilcisidir. Sümmânî'nin rüyasında pir elinden içtiği bâde, tasavvufî literatürde mârifetin sembolü olan vahdet şarabıdır. Onun şiirlerinde ilâhî aşk, sâliki hakîkî mârifete ulaştıran bir köprü işlevi görür. Modern dönemin

temsilcilerinden Âşık Reyhanî ise Erzurum'un mânevî mimarlarından Alvarlı Efe'den feyz alarak bu geleneği sürdürmüştür. Reyhanî, şiirlerinde ölmeden evvel ölmek ve fenâfillâh gibi derin tasavvufî temaları işleyerek, mârifetin mahallî olan gönül sarayını ihyâ etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Erzurum âşıklık geleneğinde şiir, irfanın bir meyvesi olarak tezahür etmiştir. Âşıklar, elif-bâ olarak niteledikleri mecazî aşk evrelerinden geçerek, ilâhî sırların keşfedildiği mârifet deryasına dalmışlardır. Bu bildiri, Erzurumlu âşıkların şiiri mârifetin dili olarak nasıl kullandıklarını ve bu kadim bağın kültürel süreklilikteki kurucu rolünü tespit edip değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi'nin Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufi Unsurlar

Prof. Dr. Metin EKİCİ

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi, Kars âşıklık muhitinde usta-çırak geleneği içinde yetişip 1974'ten sonra İzmir'de sazı, sözü ve hikâye repertuvarıyla geleneği kent ortamında sürdüren çağdaş bir âşıktır. Gördüğü rüyayla âşıklığa başlayan Ezgi, hem usta malı şiirleri icra eden hem de kendi şiirlerini yaratan üretken bir âşıktır. Şiirlerinde göç, yoksulluk, gurbet, toplumsal çözülme ve ahlaki bozulma gibi konuların yanında dinî ve tasavvufi unsurlar da önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bildiride Ali Rıza Ezgi'nin şiirlerinde yer alan dinî ve tasavvufi unsurlar tespit edilecek ve bu unsurların şiirlerde hangi işlevlere sahip olduğu ortaya konulacaktır. Bildiride "Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi: Hayatı, Sanatı Eserleri" adlı kitapta yer alan şiirleri içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Bildiride dini ve tasavvufi unsurlardan; Allah inancı, Hz. Muhammed sevgisi, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ telmihleri, Hacı Bektaş Veli, Dede Korkut, Mevlâ, Hakk, hakikat, irfan, nefis, sabır, ölüm, dünya hayatının geçiciliği, ibadet, dua, günah, sevap, şeytan, kible, namaz ve secde gibi kavramlar şiirlerin içeriği ve işlev özellikleri bakımından değerlendirilecektir.

Yapılan incelemelerde Ezgi'nin dinî unsurları bireyi doğruluğa, merhamete, sabra, çalışmaya, hak yememeye, gönül kırmamaya ve toplumsal dayanışmaya çağıran bir öğüt diliyle işlediği görülmektedir. Ezgi'nin şiirlerinde Allah; her şeyi gören, rızkı veren ve her canı alan mutlak kudret olarak anılmıştır. Hz. Muhammed; hak peygamber, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin ise velayet, adalet ve mazlumiyet sembolleri olarak öne çıkarılmıştır. Kerbelâ telmihleri, zulme karşı direniş ve Hakk'a bağlılık düşüncesi güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Tasavvufi yön ise Hakk'a yöneliş, gönlün Kâbe sayılması, tevhidle nefsin kırılması, arif meclisi, hakikat ve irfan kavramları etrafında şekillenmektedir. Dünya ve ölüm teması, insanın faniliğini hatırlatan ahlaki bir uyarı işlevi taşımaktadır. Bu bakımdan Ali Rıza Ezgi'nin şiirleri, âşıklık geleneğinde dinî-tasavvufi duyarlılığın çağdaş şehir hayatının sorunlarıyla birleştirilerek aktarılmaktadır. Ayrıca Ezgi şiirlerinde âşıklık geleneğinin eğitici ve değer aktarıcı işlevini günümüzde yaşatmaktadır.

Âşıklık Geleneğinin Tanımlanmasında Kavramsal Tesmiye ve Tavrılar: Ozan, Âşık ve Hak Âşığı

Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Merve AKDEMİR

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Âşıklık geleneği, tarihsel süreçte geçirdiği sosyo-kültürel ve dinî dönüşümler neticesinde Türk kültürünün en köklü sözlü edebiyat miraslarından birini oluşturmuştur. Bu çalışma, İslamiyet öncesi dönemde toplumsal ve idari hayatta mühim bir icracı olan “ozan-baksı” figürünün, Anadolu'nun İslamlaşması, yerleşik hayatta geçiş ve tasavvufi düşüncenin tarikatlar vasıtasıyla yaygınlaşmasıyla birlikte nasıl “âşık” kimliğine evrildiğini incelemektedir. Bu dönüşüm süreci, geleneğin hem biçimsel hem de muhteva yönünden “mahallileşme” ve “manevileşme” olmak üzere iki temel temayül ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Âşıklık geleneği köken itibarıyla Dede Korkut ve Horasan erenlerine dayandırıldığı

gibi bazen manevi yönünü bazen de tarihsel derinliğini vurgulamak üzere Hz. Âdem ve Hz. Muhammed'e (sav) de dayandırıldığı görülmektedir. Bu gelenekte kavramsal tesmiye bağlamında, salt saz çalan halk sanatçısını niteleyen “ozan” veya “saz şairi” adlandırmaları, tasavvufi neş'enin dervişlik misyonu ile birleşmesi sonucu yerini ilahî aşkı merkeze alan “âşık” ve rüyada pir elinden dervişane usulle bade içerek bu makama erişen “Hak âşığı” tanımlamalarına bırakmıştır. Çalışmada, bu terminolojik muhtevanın beraberinde getirdiği iki temel tavır ele alınmıştır: İlki, dünyevi ve eğlendirici unsurlara odaklanan “ozan” tipine yönelik mesafeli duruş; ikincisi ise fıkıh-kelam eksenli kuru dindarlığı temsil eden ve saz ile irfanî neş'eyi tehvil eden “zahid” tipine karşı geliştirilen arifane tavidir. Prof. Dr. Fuat Köprülü ile başlayan ilmî ve akademik çalışmalarda ele alınan gelenek unsurlarını ve geleneksel ön kabulleri günümüz âşıklık geleneği temsilcilerinin nasıl telakki ettikleri kavramsal tesmiye ve tavırları belirlemek için büyük önem arz etmektedir. Günümüz Âşıklık Geleneğinde Tasavvuf Faktörünün İncelenmesi başlıklı (Tübitak 3005, No: 124K673) proje kapsamında yapılan saha araştırmalarından elde edilen nicel ve nitel veriler, günümüz âşıklarının da bu kavramsal hiyerarşiyi koruduğunu, âşıklığı ağır bir irşat ve hakikat makamı olarak görerek tasavvufi derinliği haiz olanları “Hak âşığı” veya “Badeli âşık” şeklinde tefrik ettikleri anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bildiri; âşığın toplumsal rolünü ve salt sanatkârlıktan dervişlik icrasına uzanan zihniyet değişimini kavramsal muhteva ve tavırlar üzerinden analiz etmekte, günümüzdeki son duruma dair tespitleri ortaya yapmaktadır.

Çağdaş İki Tekke Âşığı olarak Âşık Yunus Emre ve Miskin Abdal'ın Tematik Karşılaştırması

Prof.Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Anadolu ve Azerbaycan sahasında birbirlerine yakın yüzyıllarda yaşadığı kabul edilen Yunus Emre ve Miskin Abdal'ın şiirlerinde tematik ortaklıkların tespiti ve tahlili çalışmamızın esasını teşkil etmektedir. Azerbaycan Safavi sahasında ilk yetişen âşıklardan birisi olan Miskin Abdal'ın kendisinden çok uzak olmayan bir geçmişte

Anadolu sahasında şöhret bulan âşık Yunus Emre'nin şiirlerinin tematik olarak karşılaştırılması daha sonraki yüzyılları ve gelenekleşen kalıplaşmaları anlayabilmemize sağlayabileceği düşüncesiyle yapılacak ve bu paradigma doğrultusunda yorumlanacaktır.

Âşık Dertli'nin Şiirlerinde Dini-Tasavvufi Düşünce

Prof. Dr. Recep TEK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Orta Asya'da köklü ve güçlü bir sözlü edebiyat geleneği oluşturan Türkler, bu kültürel birikimi Anadolu'ya da taşıyarak edebî ve estetik anlayışlarını yeni coğrafyada sürdürmüşlerdir. XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında şekillenmeye başlayan Âşık Edebiyatı, Türklerin eski ozan-baksı geleneğinin İslâmî kültür çevresinde yeniden biçimlenmesiyle ortaya çıkmış yeni bir terkididir.

XIX. yüzyıl, Âşık Edebiyatı'nın yeniden canlılık kazandığı ve önemli temsilciler yetiştirdiği bir dönemdir. XIX. yüzyılın önemli âşıklarından olan ve adı etrafında bir kol vücuda gelen Dertli, şiirlerinde dinî ve tasavvufî düşünceye geniş ölçüde yer vermiştir. Türklerin eski ozan-baksı geleneğinin İslâmî kültür çevresinde yeniden şekillenmesiyle oluşan Âşık Edebiyatı içerisinde yetişen şair, bulunduğu kültür ortamları, yaptığı seyahatler ve temas kurduğu tekke çevreleri sayesinde dinî ve tasavvufî bakımdan kendisini geliştirmiştir. İstanbul, Konya ve Kahire gibi dönemin önemli kültür merkezlerinde bulunması, onun şiir dünyasının zenginleşmesinde etkili olmuştur.

Dertli'nin şiirlerinde Allah inancı, Hz. Muhammed sevgisi, peygamber kıssaları, ayetler, hadisler, melekler ve onların görevleri gibi İslâmî unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında vahdet-i vücud, aşk, bezm-i elest, anâsır-ı erbaa, terk-i mâsivâ ve devir nazariyesi gibi tasavvufî kavramlar da şiirlerinin temel konuları arasında bulunmaktadır. Şair, bu kavramları insanın yaratılışı, varoluş amacı, ilahî hakikate ulaşma arzusu ve dünyanın geçiciliği gibi düşünceler etrafında işlemiştir.

Dertli, dinî ve tasavvufî unsurlara âşık şiirinin estetik yapısı içerisinde yer vererek sade, samimi ve güçlü bir anlatım ortaya koymuştur. Tasavvufî kavramları ağır ve soyut bir söyleyiş yerine halkın anlayabileceği bir üslupla ifade eden şair, XIX. yüzyıl âşık şiirinin dinî ve tasavvufî yönünü yansıtan önemli temsilcilerden biri hâline gelmiştir. Dertli, şiirlerinde dinî-tasavvufî unsurları başa-rılı bir biçimde kullanarak hem kendi dönemini etkilemiş hem de kendisinden sonra gelen âşıklar üzerinde iz bırakmıştır.

Son Asırda Erzurum’da Yetişmiş Halk Ozanlarının Şiirlerinde Şeriat ve Tarikat Kavramları

Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

“Şeriat ve tarikat” kavramlarının, Türk Tasavvuf Edebiyatı’nda, Klâsik Edebiyatı’nda olduğu kadar Halk ve Âşık Edebiyatı’nda da önemli bir yer tuttuğu malumdur. Literatürde bazen “şeriat, tarikat, hakikat, mârifet” şeklinde dördlü, bazen de “şeriat, tarikat, hakikat” şeklinde üçlü olarak tasnif edilen bu kavramlar, umumiyetle birbirini tamamlayan mânevî aşamalar olup insanın kemâle erme sürecini ifade etmektedir. Şeriat, İslâm dininin emir ve yasaklarını, ibâdetlerini ve ahlâkî kurallarını içeren düzenin adıdır. Tarikat ise Hakk’a vuslatı hedefleyen tasavvufî terbiye ve mânevî yol demektir. Erzurumlu Emrâh (ö. 1860), Âşık Sümmânî (ö. 1915), Bardızlı Nihânî (ö. 1967), Âşık Reyhânî (ö. 2006), Âşık Mevlüt İhsânî (ö. 2010) ve Âşık Mustafa Ruhanî (ö. 2024) gibi son dönemde Erzurum’da yetişmiş halk ozanlarının da şiirlerinde şeriat ve tarikat kavramlarına yeri geldikçe temas edildiği görülmektedir. Onlara göre şeriat, seyr ü sülûk adı verilen mânevî yolculuğun ilk basamağı olup, şeriata bağlılık, kişinin dinî görevlerini yerine getirmesi ve nefsin terbiye etmesi açısından mutlaka gereklidir. Tarikat ise, şeriatın üzerine kurulan ve insanı hakikate götüren bir eğitim süreci olup, bu süreçte bir kâmil mürşide bağlanmak, nefis terbiyesi yapmak ve gönül temizliğini sağlamak için önem kazanır. Yine onlara göre gerek bir insân-ı kâmile bağlanmak suretiyle olsun gerekse tasavvufî sembol ve temalardan istifade etmek şeklinde olsun şeriat

ile tarikat birbirinin zıddı değil, birbirini tamamlayan iki unsurdur. Şiirlerinde şariat ve tarikat kavramlarını çoğunlukla Allah ve Hz. Peygamber sevgisini dile getirmek, öğüt vermek, insanları doğru yola çağırarak, nefis terbiyesi ve güzel ahlâkı vurgulamak maksadıyla kullanan bu Erzurumlu halk ozanları, bundan dolayı mezkur kavramları sadece dinî terimler olarak değil, aynı zamanda kişinin gönül ve ruh dünyasını, mânevî yükselişini anlatan semboller olarak değerlendirmişlerdir.

Hâbnâme Geleneği ve Erzurumlu Mustafa Nazım'ın Rüyada Terakki ve Medeniyeti Rüyet Eserinde Gelecek Tasavvuru

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hâbnâme, herhangi bir düşünceyi, toplumsal-siyasal mesajı sanki rüyada görülmüş gibi aktaran eserlere verilen genel addır. Veysi'nin Hâbnâme'si bu türün ilk prototopi kabul edilir. Eser, yönetimin içinde bulunduğu karamsarlığı, tarihin bilindik en önemli travmatik olaylarını padişaha (I. Ahmet) rüyasında anlatarak onu içine düştüğü ümitsizlikten kurtarmaya ve gelecek umudu aşılamaya çalışan bir kurguya sahiptir. Hâbnâmeler içeriğine göre ütöpik, fantastik, epik, fennî roman/bilim kurgu özellikleri göstermektedir. Erzurumlu Mustafa Nazım'ın 1913 yılında yayınladığı ve yer yer epik ve fantastik anlatının sınırlarında dolaşan Rüyada Terakki ve Medeniyeti İslamiyeyi Rüyet adlı ütöpik eseri bu geleneğin önemli bir parçasıdır. Rüyasında 400 yıl geriye (1513) giden ve büyük dedesi Molla Davut'la karşılaşan Mustafa Nazım'ın Balkan Savaşlarının Osmanlı'da yarattığı trajediden dedelerini sorumlu tutan sorgulamalarından sonra, dedesinin onu elinden tutarak 1913'den 400 yıl sonrasının İstanbul'una, yüksek bir kültürün, bir âlem-i kemâlâtın temsil edildiği bir zamana ve mekâna götürüşünü konu alır.

Osmanlı İmparatorluğunun Balkan savaşlarındaki yenilgi travması ve 1913 İstanbul'unun içinde bulunduğu sefahat, romanın yazılmasındaki ana motivasyondur. Mustafa Nazım, Balkan Sa-

vaşları'nın yarattığı krizin (İmparatorluğun Balkanları kaybetmesi, geride bırakılan topraklarda korumasız yüzbinlerce Türkün katledilişi, tehdidin Anadolu'ya yönelmesi, vs.) gerilimi içinde bir psikolojik eşikte durmaktadır. Romanda gelecek kurgulanırken aslında mevcut zamanın (1913) tikanıklıkları ve ideolojik körlükleri masaya yatırılmaktadır. Dolayısıyla ütopya aslında mevcut distopik şartların zorladığı zihnin bir ürünüdür. Önce yenilgiyi getiren şartlar kritik edilmektedir (eleştirel düşünce). Sonra daha iyi bir gelecek ve görkem/ ihtişam tahayyülü kurulmaktadır (yaratıcı düşünce). Sonunda da yaşanan travmaların örselediği insan rehabilite edilmektedir (estetik düşünce/tefekkür).

Eserde ileri teknolojinin her alanda kendini gösterdiği gelişmiş İstanbul'un sakinleri, akıl gücünün hevâ ve hevese galip geldiği yüksek bir ahlakı temsil etmektedir. Erdemsiz insanları yüzlerinden tanıyıp ilgili mercilere aktaran teknolojiler mevcuttur. Üç katlı köprüler; su içinde otel; uyku makineleri; hayvanların servis yaptığı lokantalar; seyyar dükkânlar; yaşam puanlarıyla kişilerin kazandığı itibar; şehirdeki herkesin rakamlarla kodlanması; uçma makineleri; şehirde para kullanılmaması, çocukların ailelerinden alınıp büyütüldüğü yetimhaneler; Avrupa'dan Asya'ya göç dalgası, vb. romana yer yer fantastik özellikler katmaktadır.

Eser, yaşanan trajedileri insanı daha iyiyi var etmeye zorlayan, tarihin geçilmesi/aşılması gereken bir evresi olarak sunmakta ve sürekli kendini tekrar eden (döngüsel) tarih fikrinin tam aksine ilerlemeci bir tarih fikrini savunmaktadır. Bu tarihin motoru gerilimdir; mevcut tarihsel-toplumsal koşulların yarattığı huzursuzluk ve yabancılaşmadır. Bu yönüyle bu ütöpik eser, mevcut şartlara karşı bir 'ideolojik direnç alanı' yaratma, 'teslim olmama', 'daha iyiyi' muhayyel gerçeklik olarak tarihin ufkuna yerleştirme iradesini ortaya koymaktadır. Tarihin akış planını kötüye gidiş olarak kodlayan veya benzer kötü olayların biteviye kendini tekrar etmesi şeklinde gören döngüsel tarihe karşıt iyimser ve ilerlemeci bir tarih perspektifi sunmaktadır. Zaman ile zamana ruh veren perspektif karşıtlığı (tense x aspect) üzerine kurulu bu dünya görüşü, haklı olarak, geleceğin geçmişten daha iyi olması gerektiğini bir postüla olarak kabul etmektedir (Duhâ Suresi, 4). Bu hem distopya ve anti-ütopya geleneğine hem de dünyanın geleceğini savaşımlara ve yıkımlara kodlayan kötümser dünya görüşlerine bir reddiyedir.

Ümmiyetten Hikmete: Âşıklık Geleneğinde İlm-i Ledün

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Âşıklık, muhtelif inanç ve kültür dairelerinden nemalanarak gelişimini sürdürmüş köklü bir gelenek olmakla, etrafında bir dizi gizem de barındıran, kültür ve inancı, tasavvufi bir terkipile harmanlamayı başararak, günümüze ulaşan kültür taşıyıcı enstrümanlardan biridir. Bu gelenekte, özellikle “Hâk Âşığı” olarak nitelendirilen sanatçıların yetişme süreci, ümmiyetten hikmete doğru uzanan manevi bir dönüşümü de temsil eder. Bu dönüşümün merkezinde, geleneğin en karakteristik unsurlarından olan “rüya ve bâde” motifi yer almaktadır. Geleneksel kabule göre; birçok halk âşığı, herhangi bir usta-çırak ilişkisinden geçmeksizin veya müzikal bir ön eğitimi olmaksızın, gördüğü olağanüstü bir rüya sonrasında âşıklık yeteneği kazanır. Bu hal üzere, rüya sırasında bir pirin elinden içilen “aşk bâdesi”, âşığa yalnızca şiir söyleme ve saz çalma becerisi değil, “ilm-i ledün” olarak adlandırılan ilahi hikmet ve sır kapısının da açılmasını sağlar.

İlm-i ledün, çalışarak ve dışsal faktörlerle - kesb - elde edilen zahiri ilimlerin aksine, vasıtasız olarak Allah tarafından seçilmiş kulların kalbine ilham yoluyla nakşedilen -vehbi- gizli bir bilgidir. Tasavvufi düşüncede “bâtın ilmi” olarak da tanımlanan bu bilgi, eşyanın ve olayların perde arkasındaki hakikatleri kavramayı mümkün kılar. Âşığın ümmi olması, yani ilmi açıdan bir eğitimden mahrum, saf, duru hali, onun ilahi hikmeti kabul etmeye hazır, temiz bir kalp yapısına sahip olduğunu da simgeler ki İmam Gazali’nin belirttiği üzere, bu ilim ancak kalp kötü sıfatlardan arınıp nura döndüğü zaman elde edilebilir. İşte âşıklık geleneğinde bu manevi tahsil, âşığın toplum içinde “hikmet” diliyle konuşan bir bilgeye dönüşmesini sağlayan sıradışı hal ile hâllenmektir. Âşık, kendine bahşedilen ilimle, aklın sınırlarını aşan bir dönüşüm yaşar, sıradan kişiliğinden sıyrılarak, hikmet ehli bir şahsa evrilir ve ilham kaynağı ilahi olan ve herkese nasip olmayacak bilgi dağarcığı ile çalıp çığırmaya, manalı sözler söylemeye başlar. Merkezine İlm-i Ledün’ü koyan bildirimiz, halk âşığının ümmiyet halinden ilahi bir irşadla nasıl toplumun manevi rehberi ve hikmet kaynağı haline geldiğini, rüya ve ledün ilmi kavramları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

2026 YILI İSAV TOPLANTILARI

11-12 NİSAN 2026 İSTANBUL	MİLLÎ TOPLANTI	GÜNÜMÜZ SİYER PROBLEMLERİ-İ "SİYER KAYNAKLARI"	PROF. DR. ADNAN DEMİRCAN İSTANBUL İLAHİYAT FAKÜLTESİ İSTANBUL
9-10 MAYIS 2026 SAKARYA	MİLLÎ TOPLANTI	1980'DEN GÜNÜMÜZE KUR'AN VE TEFSİR ÇALIŞMALARI	DOÇ.DR. BAYRAM DEMİRCİGİL SAKARYA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ 0538 849 40 89/ bdemircigi@sakarya.edu.tr
11-12-13 MAYIS 2026 MUŞ	KİTAP ÇALIŞMASI	İSLAM DÜŞÜNCESİNDE ELEŞTİRİ KÜLTÜRÜ VE TAHAMMÜL AHLAKI -V-	DOC. DR. ABDULALİM DEMİR MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK.
16 MAYIS 2026 NEVŞEHİR	MİLLÎ TOPLANTI	HACI BEKTAŞ VELİ'NİN TARİHSEL-MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ VE ALEVİLİK İLE BEKTAŞILIĞIN İLİŞKİSİ	PROF. DR. ADEM ÇATAK REKTÖR YARDIMCISI 0505 397 2127 ademcatak@nevsehir.edu.tr NEVŞEHİR
18-19 EYLÜL 2026 ERZURUM	MİLLÎ TOPLANTI	ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE DİNİ DÜŞÜNCE VE DİNİ UNSURLAR	PROF. DR. MUHAMMET HANEFİ PALABYIK DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ - İZMİR
15-16 EKİM 2026 BALIKESİR	MİLLÎ TOPLANTI	TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE İSLAM İKTİSADİ	PROF. DR. MEHMET ÖZKAN BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK. DEKANI
21-22 KASIM 2026 ORDU	MİLLÎ TOPLANTI	ZEKÂT KONGRESİ	PROF. DR. HAMİT ER ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
19-20 ARALIK 2026 İSTANBUL	İHTİSAS TOPLANTISI	CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DİNİ DÜŞÜNCE	PROF. DR. İLYAS ÇELEBİ İST. 29 MAYIS Ü. İLAHİYAT FAK. İSTANBUL

SORU PUSULASI

SORU SORANIN ADI SOYADI

SORUNUN HANGİ HOCAYA SORULDUĞU

SORU

NOTLAR

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI (İSAV)

İskender Paşa Mah. Kâmil Paşa Sokak, No: 5
Kızıtaşı, Fatih-34080/İstanbul
e-posta: isav@isavvakfi.org • <http://www.isavvakfi.org>
Telefon: 90 212 523 54 57

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Üniversite Mahallesi Seyfettin Özege Sokak, 3/2
25240 Yakutiye/Erzurum
<https://birimler.atauni.edu.tr/ilahiyat-fakultesi>
e-posta: erilfak@atauni.edu.tr
Telefon: 90 442 231 1909

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 25240 Yakutiye/Erzurum
<https://atauni.edu.tr/edebiyat-fakultesi>
e-posta: edebiyatfak@atauni.edu.tr
Telefon: 90 442 231 8001

İZMİR DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Adnan Süvari Mah. 108/2 Sok. No:20 35140 Karabağlar/İzmir
<https://ilahiyat.deu.edu.tr/tr> • e-posta: ilahiyat@deu.edu.tr
Telefon: 90 232 285 33 82

ERZURUM BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Muratpaşa Mahallesi Merkezi Yönetim Cad. No: 2, 25100 Erzurum
<https://www.erzurum.bel.tr>
e-posta: erzurumbuyuksehirbelediyesi@hs01.kep.tr
Telefon: 90 442 344 10 00

